

SZENTHE ZSOLT

A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGÁNAK KORLÁTAI A KÖZÉRDEKŰ ÜGYEK VITATÁSA SORÁN*

I. BEVEZETŐ

A szabad véleménynyilvánítás a demokratikus és plurális berendezkedésű társadalmak azon alapintézményeihez tartozik, amelyek hiányában – általánosan elfogadott értékítélet szerint – valódi demokráciáról nem lehet beszélni.

Mi is tartozik a véleménynyilvánítás szabadságának, mint alapjogcsoportnak a körébe? Az Alkotmánybíróság 30/1992. (V. 26.) AB határozatában kifejtett véleménye szerint a véleménynyilvánítás szabadságának mint a kommunikációs jogok anyajogának körébe tartozik:

- a szólás és sajtószabadság;
- az egyesülési és gyülekezési jog;
- a lelkiismereti és vallásszabadság.

Ezen alapjog kitüntetett szerepét jelzi anyajogként kezelése, amely címet a Sólyom László nevével fémjelzett Alkotmánybíróság gyakorlatában ezen kívül ez emberi méltósághoz való jog érdemelte csak ki. A szabad véleménynyilvánítás jogának kitüntetett szerepe ugyan nem vezet arra, hogy ez a jog – az élethez vagy az emberi méltósághoz való joghoz hasonlóan – korlátozhatatlan lenne, de mindenképpen azzal jár, hogy a szabad véleménynyilvánításhoz való jognak valójában igen kevés joggal szemben kell csak engednie, azaz a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni.¹

Szamel Lajos a véleménynyilvánítás szabadságának komponensei közé sorolja a szólásszabadságot, beleértve a petíciós jogot, a művészeti alkotás szabadságát, a sajtószabadságot, beleértve a tájékozódás és a tájékoztatás szabadságát (információs szabadság) és részlegesen a lelkiismereti és vallásszabadságot.

A véleményszabadság általam elemzett összetevői: a *szólás és a sajtószabadság* viszont minden elemző; az előbb említetteken túl Rupert Scholz, Hans Herbert von Arnim, Jürgen Habermas és Niklas Luhman véleménye szerint is a legfontosabb eszközök a jogcsoport alább tárgyalandó pozitív funkciója kifejtéséhez.²

* A szerző az ELTE-SZIF Oktatási Intézet jogász szak IV. évfolyamának hallgatója. A dolgozat konzulense: Papp Imre. A dolgozat a XXV. OTDK Jogtudományi Szekciójának *Alkotmányjog (III)* tagozatán különdíjat nyert.

A második világháborút követő fejlődés eredményeként felismerést nyert, hogy a véleménynyilvánítás alapjoga a demokratikus társadalomban nem csupán az egyéni önrendelkezés eszköze, nemcsak az egyén szellemi kibontakozását és önmegvalósulását szolgálja, hanem széleskörű közérdekű rendeltetés betöltésére is hivatott. A köz érdekében elsősorban az a szerepe, hogy lehetővé tegye a vélemény szabad áramlása és ütköztetése révén a közhatalmi szervek működésének kritikai értékelését és tárgyilagos megítélését, a közérdekű ügyekben való társadalmi állásfoglalást.

Az elemzett alapjogcsoport tehát egyértelműen kettős funkciónak kell, hogy megfeleljen. Egyrészt védelmet kell, hogy nyújtson az állami beavatkozás ellen (negatív jelleg), mert ahogy Madison mondta „az autoritást kell a közvélemény által ellenőrizni és nem a közvéleményt az autoritás által”, másrészt fontos szerepet játszik a nyilvános akaratképzésben, amennyiben lehetővé teszi az egyén számára a közügyekben való tájékozódást és azt, hogy befolyást gyakorolhasson a politikai folyamatokra (pozitív jelleg).

A liberális állam szociális állammá alakulásának történeti folyamatában megfigyelhető, hogy fokozatosan nő az alapjogoknak, köztük a – közszféra számára különösen fontos – kifejezéssel kapcsolatos jogok pozitív jellegének fontossága.

A szabad véleménynyilvánítás alapjogának kiemelten fontos szerepe nem jelenti azt, hogy ne lenne korlátozható. Halmai Gábor széles körben elfogadott álláspontja szerint az alapjog korlátozható *állami* érdekből (állambiztonság), *társadalmi* érdekből (közrend, közérkölc), egyes *társadalmi* csoportok érdekből (gyűlölködő beszéd tilalma) és *egyéni* érdekből (jó hírnév, becsület, emberi méltóság).³ Ezek a korlátozások a politikailag semleges, közügyeket nem érintő kifejezésekre vonatkoznak. Ahol az egyéni érdek védelme politikai érdekű témával kapcsolatban merül fel, ott – különböző mértékben ugyan, de – minden demokratikus jogrendszer a közügyek szabad vitatásának ad elsőbbséget.

Jelen munka arra vállalkozik, hogy bemutassa, egy jogállam számára mennyivel kisebb a tér a szabad vélemény korlátozására akkor, amikor az a vélemény közérdekű üggyel összefüggésben kerül a felszínre. Ez az állam szemszögéből tekintve korlát, a bírálatot kifejtő egyén, a sajtó oldalán jog, aminek szintén Halmai Gábor a „*közügyek vitatásához való jog*” találó elnevezését adta.⁴ Ezt a kvázi alapjogot nem találjuk meg egyetlen állam alkotmányában sem, mégis egyre több ország ítélkezési gyakorlata vallja a fenti elvet.

A véleményszabadság igazolására kétféle alátámasztást ismer a szakirodalom.

Az egyik a kifejezés szabadságát egyfajta eszköznek tekinti (instrumentális igazolás), amely a társadalom egészének azt az érdekét szolgálja, hogy valamennyi vélemény, gondolat, amely képes hozzájárulni a problémák megoldásához – egyesek szerint az igazság kiderítéséhez – felszínre kerülhessen. Eszerint a kifejezés jogának igazolásához nem elég az, hogy a véleménynyilvánítás mindenkinek morális joga, hanem szükség van arra is, hogy olyasmit juttasson kifejezésre, amely valamilyen módon hozzájárul a „dolgok előbbreviteléhez”. Ezt az érvrendszert fogadta el Madison is, aki szerint a kifejezés szabadsága elengedhetetlen ahhoz, hogy a népet tegyük a kormány uralkodójává, ne pedig fordítva. John Stuart Mill ezzel kapcsolatosan kidolgozta a „vélemények piaca” (*marketplace of ideas*) elméletét, mely szerint a gondolatok szabad áramlása a legbiztosabb módja az igazság felszínre kerülésének.

Az instrumentális igazolás kétségtelenül a politikai kérdésekben való véleményalkotás szabadságát állítja a központba, nem úgy, mint az autonómiát végső értéként kezelő kanti morálfilozófián alapuló megközelítés, melyet szokás konstitutív igazolásnak is nevezni. A szabadságot középpontba helyező felfogás képviselői szerint nincs több ok a nem politikai tartalmú kifejezések korlátozására sem, hiszen a politikai és minden más szólás azonos értéket képvisel.

Elismerve azt, hogy az instrumentális igazolás a közügyek szféráján túl valóban alkalmatlan a kifejezés szabadságának méltó védelmére, mégsem mellékes ezen eszmrendszer hozadéka, ha a bírósági gyakorlat oldaláról vizsgáljuk elemzett alapjogunk érvényesülését. Ekkor meg kell állapítanunk, hogy még az amerikai alkotmányos gyakorlatban is – amely kétségkívül legmesszebbmenően védi e jogot – a politikai tartalmú szólás élvezi a legnagyobb védelmet. Nemcsak Amerikában van ez így, de az európai alapjogi bíraskodásnak irányt mutató strasbourgi ítélezés is egyértelműen állást foglalt a véleménynyilvánítás szabadságának szűkebb körű korlátozhatósága mellett politikai és egyéb közérdekű viták esetében. Ezért a közügyek vitatásával kapcsolatos magyar gyakorlat elemzése előtt röviden az amerikai és a strasbourgi esetjog ismertetését tartom szükségesnek, hogy azután ezekkel összevethető legyen az idevonatkozó magyar alapjogi törvénykezés fejlődése és hiányosságai. Mivel történetileg először az Egyesült Államokban nyert privilegizált elbírálást a politikai és egyéb közérdekű beszéd, így először az amerikai alkotmányos fejlődést tekintem át.

II. A KÖZÜGYEK VITATÁSÁHOZ VALÓ JOG SZÜLETÉSE ÉS FEJLŐDÉSE AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

Az, hogy a politikai természetű vagy – ha van ilyen egyáltalán – a politikumot nélkülöző, közérdekű ügyek szabad vitathatóságához fűződő alkotmányos érdek megelőzi a személyek személyhez fűződő – szintén alkotmányos – érdekei közül a jó hírnév, becsület, emberi méltósághoz fűződő jogokat, legelőször tehát az Amerikai Egyesült Államokban nyert felismerést.

Az angol jogrendszeren alapuló Egyesült Államok joggyakorlata meglehetősen sokáig kitarzott amellett, hogy a közhivatalnokok és közszerplők becsületének védelme azonos jogvédelmet élvezzen az átlag állampolgárával. Sőt, brit mintára – az angol konzervativizmusból adódóan – a XVIII. században még kijárt a megkülönböztetett tisztelet a kormány tisztségviselőinek, akiknek becsületsértő bírálatáért jelentősebb büntetés kiszabása volt lehetséges, mint a hétköznapi személyekre elkövetett becsületsértésekért, rágalmozásokért.

A közszerplők szabadabb bírálhatósága felé vezető úton az első igen jelentős lépés, a John Locke szellemében született első alkotmánymódosítás (*first ammendment*) ratifikálása volt. John Locke az emberrel született természeti jogok (amilyen a szólás-szabadság is) vonatkozásában úgy vélekedett, hogy azokat nem ésszerű korlátozni sem az alkotmányos, sem a törvényi szabályozás lehetőségeivel. Az első „*ammendment*” Locke eszméjét áthatott szövege többek között a következőket tartalmazza: „A Kongresszus nem alkot törvényt vallás alapítása, vagy a vallás szabad gyakorlásának eltiltása

tárgyában; *nem csorbítja a szólás- vagy sajtószabadságot...*” Ez azonban nem jelentette – és részben ma sem jelenti – a szólás szabadságának teljes körű korlátlanóságát, hiszen az amerikai Legfelsőbb Bíróság alkotott egy tesztet, mely lehetőséget teremtett olyan kongresszusi tevékenységre, mely az „egyértelmű és közvetlen veszély”-t (*clear and present danger*) teremtő beszédet mégis korlátozhatta. Ennek a megszorításnak történelmileg az volt a háttere, hogy a két világháború között ezáltal tiltani lehetett a kommunista, marxista, szocialista, anarchista megnyilvánulásokat, melyek veszélyeitől az akkori kormányzat komolyan tartott. A második világháború után is életben maradt a „*clear and present danger*”-re hivatkozás, főként a kommunista veszély növekedése miatt.

1. A NEW YORK TIMES CO. VS SULLIVAN ÜGY

A fenti gyakorlattal aztán a híres *New York Times Co. vs Sullivan* /376. US. 254 (1964) eset során szakított a Legfelsőbb Bíróság, de a szólásszabadság korlátozásának másik megnyilvánulása, a magyar becsületsértés, illetve rágalmazás tényállásához hasonló „*libel*”, mint a bírálatnak határt szabó jogi eszköz természetesen fennmaradt. A „*libel*” is korlátozza ugyan a szólásszabadságot, de – ellentétben a „*clear and present danger*”-re hivatkozással – kizárólag a másik egyén (a becsületében megsértett) jogának védelme érdekében. Az Egyesült Államokban akkor valósul meg „*libel*” (amely sem a magyar becsületsértés [Btk. 180. §] sem a rágalmazás [Btk. 179. §], büntetőjogi tényállásának nem felel meg), ha valaki az írott vagy elektronikus sajtóban hamis tényeket állít, mely valakinek a hírnevét (főként az üzleti hírnevét) rontja, vagy másképp teszi ki a közvélemény megvetésének. Ezt az egyik oldalról jogvédelmet, másik oldalról szabadságjogkorlátozást erősíti az úgynevezett „*single publication rule*”. A szabály értelmében büntetendő a becsületsorbító hamis tények állítója mellett az is, aki azokat akár egy példányban – függetlenül attól, hogy mennyire frekvenciált helyen terjesztve – publikálja.⁵

Éppen „*libel*”-re hivatkozva követelhetett eredményesen kártérítést bármely közjogi méltóság (akár az Egyesült Államok elnöke is), illetve közhivatalnok egészen 1964-ig. Az 1964-es döntéssel ugyanis drámaian megváltozott a helyzet. Ettől az évtől kezdve a közjogi méltóságok, egyéb közhivatalnokok, sőt nem sokkal később a közszerplők egyre szélesebb köre lett köteles – és köteles ma is – azokat a személyükről, cselekedeteikről szóló állításokat elviselni – ráadásul bizonyos határok között a hamisakat is –, melyek igenis alkalmasak a reputációjuk megsértésére és alkalmasak arra, hogy irántuk megvetést keltsenek. Érthető, hogy William J. Brennan Jr. legfelsőbb bírósági bíró, a *New York Times Co. vs Sullivan* ügy előadójának temetésén Bill Clinton egy sor méltató mondat után – tulajdonképpen az amerikai közszerplő társadalom nevében – azt mondta: „Remélem, hogy megérti az egykori bíró, hogy ezért a döntéséért nem lelkesedtünk annyira, mint a többiért.” Amiért pedig ezért a döntésért sem Clinton, sem az amerikai közszerplő társadalom nem lelkesedett; nem más, mint egy médiaprivilégium, melyet a sajtó ezen döntés indoklásában a Legfelsőbb Bíróságtól kapott. Eszerint ugyanis a média csak akkor vádolható becsületsértéssel (*libel*) a választott vagy kinevezett közhivatalnokok (*public officials*) hivatalos tevékenységére vonatkozó becsületsértő állításokért, ha bizonyítható, hogy azokat a sajtó rosszhiszeműen publikálta. A rosszhiszemű publikálás (*to publish the statement with actual malice*) akkor valósul meg, ha a tényeket tudottan valótlan tartalommal közlik, vagy ha a közlés igazságtartalmát gondat-

lanul figyelmen kívül hagyják (ez az elv *New York Times*-szabály néven vonult be az amerikai jogtörténetbe).

Az előjogot megalkotó döntés alapjául szolgáló tényállás röviden a következő volt. 1960 márciusában egy a feketék jogaiért küzdő szervezet a *New York Times* hasábjain egész oldalas felhívást jelentetett meg, melyben egy Délen, fekete diákok által kezdeményezett erőszakmentes tüntetésről közöltek részleteket. *A Gondoljatok rájuk, akik hallatják hangjukat!* című felhívás célja az volt, hogy védelmébe vegye az ott tüntető fiatalokat, illetve hangot adjon sérelmeiknek. Az „emberi méltóságot nyújtó élet jogáért” küzdő diákokat ugyanis szerintük, főképp a helyi rendvédelem részéről, jelentős atrocitások érték.

A hirdetésben azonban a valós tények mellett hamisak is szerepeltek, melyek között olyanok is akadtak, melyek alkalmasak voltak az eljáró rendőrség hivatalnokainak becsületsértésére. A rendőrök közül L. B. Sullivan, Montgomery városának nyugalmazott rendőrfelügyelője „libel”-re hivatkozva pert indított a lapkiadó vállalat és a hirdetés közzétevő polgárjogi szervezet ellen. Első fokon Sullivan pert nyert és 450000 dollár nem vagyoni kártérítést ítélték meg részére. Alabama állam Legfelsőbb Bírósága az ítéletet helybenhagyta. A *New York Times Co.* képviselőjében eljáró Herbert Wechsler azonban fellebbezéssel élt az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságához, az Alkotmány első kiegészítésére való hivatkozással. A *New York Times Co.* végül pert nyert, a döntés pedig a szólásszabadság közszereplők bírálására vonatkozó amerikai gyakorlatát alapjaiban határozta meg.

A médiaprivilégium mint az ítélet legjelentősebb nívuma kapcsán részben már ismertetett döntés elemzését a következő két fő vizsgálati szempont alapján végzem el.

2. ALKOTMÁNYOS ÉRVEK A DÖNTÉS MELLETT, ILLETVE ELLENE

A főként magas beosztásban dolgozó közhivatalnokok sok fontos szempontból különböznek az átlag állampolgártól. Az egyik ilyen fontos szempont – melyet döntése meghozatalakor a bíróság figyelembe vett – az, hogy az ilyen embereknek reputációjuk megvédésére speciális eszközök állnak rendelkezésre. Képzelnék csak el, ha például egy miniszter, becsülete védelmében, cselekedeteit megindokolandó összehív egy sajtóértekezletet, több mint valószínű, hogy a média megjelenik és közli az ott elhangzottakat. A bíróság bölcsnek vélte Harry Truman állítását, miszerint „ha valaki nem szereti a forróságot, ne menjen közel a tűzhöz” („*If you don't like the heat, stay out the kitchen.*”) A bírák többsége tehát egyetértett Truman vélekedésével, miszerint ha valaki vállalja, hogy magas közhivatalt tölt be, vállalnia kell egyúttal azt is, hogy aláveti magát az újságírók kíváncsi, gyakran kellemetlenkedő kérdéseinek. Ne legyen az közszereplő, illetve közhivatalnok, aki nem tudja elviselni azt, hogy hivatali – mert az ügy megítélése révén közvetlenül még csak a hivatali cselekmények bírálhatósága kapott nagyobb szabadságot – cselekedeteit sokszor akár becsületét sértő módon kritizálják.

Az amerikai Legfelsőbb Bíróságnak legfőbb érve azonban az volt, hogy a média közügyeket feltáró, azokról tudósító, ezáltal azokat kvázi ellenőrző szerepe (*the watchdog role of media*) révén megkíván némi teret (*breathing space*), lehetőséget a hibázásra, hogy ezt a szerepét hatékonyan gyakorolhassa. Viszont az olyan légkörben, melyben egy kisebb félreinformálás vagy elferdítés jelentős kártérítésekhez vezetne, elképzelhető,

hogy a sajtó inkább „öncenzúrát gyakorolna” és távol tartaná magát az olyan hivatalos magatartás bírálatótól, amellyel kapcsolatosan nem képes szavatolni minden egyes ténybeli kijelentésének igazságát. Brennan bíró szerint a hibás állítás elkerülhetetlen egy vitában, és azt védelemben kell részesítenünk, különben megfojtjuk a kifejezés szabadságát. Rober M. O' Neil jogászprofesszor pedig úgy véli, hogy a Times eset felvetette azt a lehetőséget, hogy ha a nemzet vezető napilapja „elrángatható” egy alabamai bíróság elé a közlésében előforduló jelentéktelen valótlanok miatt, és ott nagyon is jelentős kártérítésre kötelezhető, az is megeshet, hogy a közhivatalnokok a becsületsértési (*libel*) pereket arra használják fel, hogy kisebb és gyengébb kiadványokat lehetetlenítse- nek el. Ez pedig nyilvánvalóan a média „nyilvánosság őre” szerepének hátráltatása lenne, ami alkotmányosan mindenképpen elítélendő.⁶ Brennan és kollégái úgy ítélték meg, hogy az amerikai nemzet többet szenvedne el azáltal, ha – akár a felelőtlenül publikáló – nyomozó újságírókat elhallgattatnák, mint azáltal, hogy korlátozzák a helytelenül eljáró közhivatalnokok jogvédelmét. Arról van szó ugyanis, hogy a döntésben említett *választott*, illetve *kinevezett közhivatalnokok* (köztisztviselők) a végrehajtó hatalom „katonái”, nem egyszerű magánszemélyek tehát, hanem olyanok, akik az állampolgárok számára az államot jelenítik meg. Egyetlen jogállam kormányzata sem büntetheti meg bírálóit egy, a hatalmát megjelenítő magánszemély sérelme címén sem.

A fent boncolt alkotmányos érv legjobb összefoglalását William Brennan következő mondata adja: „A kérdés megítélésénél abból kell kiindulni, hogy ebben az országban mély nemzeti elkötelezettség fűződik ahhoz, hogy a vitának közügyekben szabadnak, elevennek és nyitottnak kell lennie”. A bíróság érveként idézte John Stuart Mill 1859-es, A szabadságról című értekezését is: „még a valótlan állítás is hasznos lehet a nyilvános vitában, mivel hozzásegít ahhoz, hogy az igazság és a tévedés ütköztetésével jobban megértsük és világosabban lássuk az igazságot.”

Meg kell említeni azt is, hogy nem egyöntetű az amerikai közvélemény a *New York Times*-szabály megítélése tekintetében, és nemcsak a közszereplők, közéleti személyiségek adnak néha hangot elégedetlenségüknek. Főként az utóbbi években, amikor is megfigyelhető az a tendencia, hogy az események kommentálása egyre naturalistábbá válik és megjelennek, sőt egyre nagyobb teret foglalnak el az „újságírói rémtörténetek”. Sokan a *New York Times*-szabály számlájára írják azt, hogy a közszolgálat minősége megromlott. Robert M. O' Neil professzor úgy gondolja, hogy sok jó ember kerül el azt a tüzet, amiről Truman beszélt, mert bár szereti a forróságot, és tehetsége alapján is a közelében lenne a helye, de a médiának szeme előtt felsejlő hiénasága elborzasztja és kedvét szegi.

3. A SULLIVAN-DÖNTÉS UTÓÉLETE

A New York Times-szabály születése után rövid idő alatt jelentős módosulásokon ment át. Először védelmét a hivatali cselekményekről (*official conducts*) szóló közlésekről kiterjesztették a magánéleti események kommentálására is. Ezt a kiterjesztő értelmezést azért alkalmazta a későbbi joggyakorlat, mert úgy gondolták, hogy – egy házasságon kívüli kapcsolat például épp olyan fontos lehet a választói megítélés szempontjából, mint különböző helytelen vagy helyes hivatali magatartások. Bár ebben kétségtelenül van igazság – főleg ha a kérdést továbbra is az amerikai társadalomra vonatkoztatjuk -,

mégis ez az, ami témánk kapcsán legjobban megosztja az amerikai közvéleményt, sőt Clinton szexbotránnyai révén a világközvéleményt is. Milyen részletességgel „kell” tudnia a választónak azt, hogy mi történik egy közhivatalnok hálózatoszájában (vagy éppen hivatalában)? Vajon mennyire befolyásolja jobban a szavazók értékítéletét, hogy a Star jelentés révén pontosan tudják mi történt Clinton házasságon kívüli kapcsolatában?

A másik talán ennél is több vihart kavart értelmezésbeli változtatás – szintén nem sokkal az ítélet után – akkor történt, mikor a privilégiumot a választott és kinevezett közhivatalnokokon (*public officials*) túl kiterjesztették a közszereplőkre, közéleti személyiségekre (*public figures*) is. A „*public figure*” fogalom a választott vagy kijelölt közhivatalnokoknál szélesebb kört jelöl. „*Public figure*”-nak számít mindenképpen az, aki valamilyen politikai érdekű ügyben (*a matter of political interest*) gyakran szerepel a médiában. Körük pontosan meg nem határozott. Ők azok az emberek, akik prominens szerepet játszanak egy társadalom életében, vagy akik a közügyek megvitatásakor a frontvonalban vannak. Az alanyi kör bővülése főleg azért vet fel sok kérdést, mert a „*public figure*”-ok taxatív felsorolását törvény nem adja meg. Az alanyok körét tehát a bírósági gyakorlat kényszerül szabályozni, ami lassú folyamat, a végleges (ha lehet ilyenre számítani) kialakulásáig pedig bizonytalanságot tart fenn.

A gyakorlat tekintett már egy baseballcsapat vezetőjét, filmsztárokat, brókeriroda-vezetőt „*public figure*”-nak, sőt az is előfordult, hogy egy jogászt, akit egy hamis publikáció a becsületében sértett – nem minősítették ugyan közszereplőnek –, mégis arra kötelezték, hogy bizonyítsa az alperes gondatlanságát. A Sullivan-teszt rosszhiszeműségi szabályainak alkalmazását pedig azzal indokolták, hogy a panaszolt állítás politikai ügyet (*a matter of political interest*) érintett. A bíróság három tagja – Black, Douglas és Goldberg – még tovább kívánt menni, és a sajtó védelmét abszolúttá akarta tenni a közhivatalnokok becsületének sérelme esetén. Vagyis ők akkor sem engedték volna meg a perlést a hivatalnokoknak, ha bizonyítani tudják a tényleges rosszindulatot.⁷

Néhány évvel később Brennan bíró javasolt egy olyan módosítást saját tesztjében, amely egy magánszemélyt is megvédene, ha olyan kijelentés miatt perelik, amely közügy vagy legalábbis általános jelentőségű. Thurgood Marshall bíró ezzel szemben úgy érvelt, hogy „minden emberi esemény közügy vagy általános jelentőségű”, tehát az újabb Brennan-javaslat kevés alperest védene meg.

Ezekkel a változtatásokkal – a kritizálások ellenére is – a New York Times-szabály jól funkcionál az amerikai közéletben, nem elfojtja a véleményeket, hanem inkább segíti azok felszínre kerülését, mely minden jogállam számára üdvös.

III. A STRASBOURGI VÉDELMI RENDSZER A KÖZÉRDEKŰ VÉLEMÉNYEK KORLÁTOZHATÓSÁGÁVAL ÖSSZEFÜGGÉSBEN

1. A GARANCIARENDSZER (FOGALMI) ELEMEI

Az Európai Emberi Jogi Bizottság és Bíróság gyakorlata a politikai és egyéb közérdekű vélemények korlátozhatóságával kapcsolatban

A véleménynyilvánítás szabadságát az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: Egyezmény) 10. cikke szabályozza, két bekezdésben. Elemzett alapjogunk az Európa Tanács emberi jogi dokumentumában is a korlátozható jogok körébe tartozik, ahogy például a 8., 9., 11. cikkekben foglalt szabadságok is. E cikkek konstrukciója olyan, hogy első bekezdésük meghatározza a biztosított emberi jogot, a második pedig kifejezetten megengedi, hogy azt bizonyos feltételek megléte esetén korlátozzák, természetesen csak a lehető legszükségesebb mértékben. A 10. cikk 2. pontja, a többi korlátozható joghoz képest a korlátozások lehetőségét jóval tágabban határozza meg.⁸ Hogy hogyan, ahhoz vizsgáljuk meg a cikk szövegét:

„ 1. Mindenkinnek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. Ez a cikk nem akadályozza, hogy az államok a rádió, televízió vagy mozgókép vállalatok működését engedélyezéshez kössék.

2. E kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a *nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavarosság vagy bűnözés megelőzése, a közegészség* vagy az *erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása* vagy a *bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása* céljából.”

A véleménynyilvánítás szabadsága nemcsak korlátozható, de – amint a szövegből kiderül – *kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó jog* is. Ez alatt elsősorban a véleményt nyilvánító egyén sajátos helyzetéből adódó kötelezettséget és felelősséget kell érteni. Az egyén különleges helyzete és az azzal kapcsolatos felelősség elsősorban az általa végzett tevékenység jellegével, ennek társadalmi, szakmai sajátosságával van összefüggésben. Az esetjog értelmében különleges helyzetben levőnek kell tekinteni például a közalkalmazottakat, katonákat, tanárokat. A közalkalmazottak és a katonák különleges megítélése annak köszönhető, hogy ők lojalitással tartoznak az államnak, míg a pedagógusok a felnövekvő generációk nevelésében betöltött felelősségteljes szerepük miatt alkotnak külön kategóriát. A véleménynyilvánítás során felelőségük nagyobb, szabadságuk jobban korlátozható. Persze nem automatikusan minden esetben, csak ha az említett lojalitás vagy a nevelés sikere kerülne a korlátozás nélkül veszélybe.

Ellenkező előjellel ugyan, de különleges helyzetet élveznek a strasbourgi szervek előtt az újságírók, illetve az írott és az elektronikus média orgánumai. Az Európai Emberi Jogi Bíróság (a továbbiakban: Bíróság) 10. cikkel kapcsolatos ítéleteinek döntő többsége a szólás és kifejezés sajtó által történő közvetítésével, vagyis a sajtószabadsággal van összefüggésben. A sajtót Strasbourg is – ahogy az ismertetett amerikai bírói gyakorlat is – a társadalom éber őrének (*public watchdog*) tekinti.⁹ Értelmezésük szerint „egy demokratikus társadalomban a kormányzat ténykedése alapos vizsgálatának feladata – a törvényhozó és a bírói hatalommal egyetemben – a sajtót is terheli.”¹⁰

A sajtó különleges kötelessége és felelőssége tehát azt jelenti, hogy nemcsak jogosult, de köteles is közölni a közérdeklődésre számot tartó információkat és eszméket. Ahhoz pedig, hogy ezt a kötelezettségét teljesíteni tudja, és mert a hírek az ún. „múlán-

dó áruk” köréhez tartoznak, a sajtót csak szűkebben lehet korlátozni.¹¹ Főleg akkor igaz ez az állítás, ha valamely sajtószerv politikai érdekű ügyben közöl véleményt vagy tényeket.

De nézzük előbb, hogy általánosságban – nem a közügyek vitatásával kapcsolatos speciális privilegizált esetben – milyen feltételeknek kell teljesülni ahhoz, hogy a véleménynyilvánítás tagállam általi korlátozása ne ütközzön az Egyezmény 10. cikkébe:

- a megszorításokat törvényben kell szabályozni,
- minden korlátozásnak valamilyen törvényes célt kell követnie,
- a korlátozó intézkedésnek a demokratikus társadalomban szükségesnek kell lennie.

Az, hogy a megszorítást *törvényben kell szabályozni*,¹² azt jelenti, hogy minden megszorító rendelkezésnek meg kell felelni a *pontos meghatározás* és a *hozzáférhetőség* feltételeinek. Eszerint minden megszorító rendelkezést olyan pontossággal kell megfogalmazni, hogy az állampolgárnak lehetősége legyen előre látni a meghatározott véleményének nyilvánításából származó következményeket. Másodsorú biztosítani kell az állampolgár részére, hogy a helyi szokásos körülményeknek megfelelően megismerhesse az adott esetben alkalmazandó joganyagot. Nem szükséges azonban, hogy a megszorító szabályt a parlament hozza törvény formájában. Sőt nem csupán az írott jog, de a szokásjog vagy akár egy foglalkozás etikai kódexe is megfelelő alapot nyújthat ehhez.

Ezen első feltételnek a Bíróság elé került ügyek zöme, az általunk tárgyalandó ügyek mindegyike megfelel.

A második kritérium a korlát törvényes céljára vonatkozik. Az egyezmény szövege e tekintetben többé-kevésbé fedi a tudomány által kidolgozott, korlátozást megengedő okokat.¹³ Itt is szerepel az *államérdek*, melynek megemlített érdekerületei:

- nemzetbiztonság,
- területi sérthetlenség,
- közbiztonság,
- bizalmas értesülések közlésének megakadályozása;

a társadalmi érdek:

- zavargás vagy bűnözés megelőzése,
- közegészség vagy erkölcsök védelme;

az *egyéni* érdek:

- mások jó hírve vagy jogai védelme;

és az Egyezmény külön nevesíti még az *igazságszolgáltatás érdekköréhez* tartozóan:

- a bírói hatalom tekintélyének és pártatlanságának fenntartását.

Az, hogy valamely állam a korlátozást nem a felsorolt valamely törvényes célra alapította, az általunk vizsgálandó esetekben nem vonta maga után a 10. cikk megsértésének megállapítását.

A Bíróság esetjoga világosan jelzi, hogy a korlátozás jogosságának megállapítása során a végső és meghatározó mérlegelendő kritérium az, hogy vajon a korlátozás egy demokratikus társadalomban szükséges-e. A teszt ezen utolsó rostáján akadtak fenn egytől egyig a közügyek vitatásával kapcsolatos általam elemzésre kerülő esetek.

Az ítélkezési gyakorlat szerint *parancsoló társadalmi szükségszerűségnek* (*pressing social need*)¹⁴ kell fennállnia ahhoz, hogy a közlés szabadságát bármiféleképpen korlátozni lehessen. Mikor áll fenn a nyomós társadalmi szükség?

A gyakorlat szempontjai szerint egyrészt akkor, ha a korlátozás *arányban* áll a szándékolt törvényes céllal. Másodsorban akkor, ha a korlátozások vagy szankciók megalapozottságára vonatkozó, a nemzeti hatóságok által előadott érvelés *megfelelő, alapos és elégséges*. A korlátozás szükségességének (ezzel jogosságának) értelmezése során mind a Bizottság, mind a Bíróság abból indul ki, hogy a korlátozás szükségességének vagy szükségtelenségének eldöntése elsősorban a részes államok bíróságainak feladata. Ezzel kapcsolatban a Bíróság elismeri, hogy Európa még nem egységesült annyira, hogy morális vagy lelkiismereti kérdésekben egyenlő mércét lehessen alkalmazni az egész kontinensen. Mivel pedig az egységes erkölcsi megítélés lehetetlen, a tagállamok a korlátozásnak egy demokratikus állambeli szükségességét illetően bizonyos értékelési sávval rendelkeznek („*margin of appreciation*”). A tagállami bíróságok mérlegelési hatásköre tehát nem korlátlan, hiszen végső soron a Bíróságra hárul annak felügyelete, hogy a korlátozás az Egyezményvel összeegyeztethető-e vagy sem.

A politikai érdekű és az egyéb közérdekű ügyek esetében – ahogy ez a következő elemzésre kerülő esetekből kiderül – ez a szükségesség csak kivételesen kapott a Bíróság joggyakorlatában alátámasztást.

2. A KÖZÉRDEKŰ ÜGYEK ESETEI STRASBOURGBAN

A témánk szempontjából fontos strasbourgi döntéseket két csoportra osztottam. Először tekintsük át azokat, melyek szoros értelemben vett politikai vitában¹⁵ kifejtett véleményekre vonatkoznak. Az elfogadható kritika korlátai ebben az esetben a legtágabbak. A másik csoportban politikai vitának nem minősülő közérdekű témákban közölt véleménynyilvánításra vonatkozó meghatározó döntéseket elemzem.

Fontosabb strasbourgi döntések a politikai viták során kifejtett vélemények korlátozásával kapcsolatban

2.1. A politikai viták során kifejtett vélemények korlátozása

Az első ilyen jelentős eset a Lingens kontra Ausztria-ügy (1986. július 8., A-sorozat 103. sz.) volt. Peter Michael Lingens, a bécsi Profil című folyóirat főszerkesztője 1975. október 14-én és 15-én két cikket jelentett meg lapjában. Mindkét újságcikk kemény kritikákat tartalmazott Bruno Kreisky akkori szövetségi kancellárral szemben. A kancellár ugyanis azidőtájt koalíciós tárgyalásokat folytatott az Osztrák Liberális Párt (FPÖ) akkori elnökével, Friedrich Peterrel, akit megelőzőleg Simon Wiesenthal, a bécsi Zsidó Dokumentációs Központ vezetője azzal vádolt meg, hogy a második világháború alatt az SS tagja volt. Lingens az egyik cikkben Peter háború alatti tevékenységét úgy értékelte, hogy az „osztrák politikus esetében elfogadhatatlan”. A második cikk Kreiskyt azzal vádolta, hogy „erkölcstelenül és méltatlanul” próbált antiszemita szavazatokat gyűjteni, ami a „politikai erkölcs minimális követelményeivel is ellentétes”. Kreisky becsületsértésre hivatkozva eljárást kezdeményezett Lingens ellen. A bécsi regionális bíróság elsőfokú ítéletében elítélte a vádlott Lingenst és 20.000 ATS büntetés megfizetésére köte-

lezte. A fellebbezés során csupán a büntetés összegét csökkentették, de a vádlottat nem mentették fel. Ezért ő – kimerítvén a hazai jogorvoslati – lehetőségeit a Bizottsághoz fordult. A Bizottság jelentésében egyhangúlag úgy vélekedett, hogy megsértették a 10. cikket. A Bíróság teljes ülésén témánk szempontjából több mérföldkőnek tekinthető és a későbbi hasonló ügyekben rendre meghivatkozott állásfoglalást tett.

A Bíróság nem vitatta, hogy a korlátozást törvény tette lehetővé; az osztrák Btk. 111. szakasza. Azt sem, hogy az törvényes célzattal történt; mások jó hírvéneke vagy jogainak védelme érdekében. A korlátozás szükségességét illetően azonban eltért az osztrák kormány képviselőjének és a Bíróságnak az álláspontja. Mint „a korlátozás egy demokratikus államban való szükségessége” kritérium elemzésénél említettem, a Bíróság első kérdése ezzel kapcsolatban mindig az, vajon a megszorítás *arányban* áll-e a szándékolt törvényi céllal? Erre vonatkozóan a Bíróság a véleményszabadság, ezen belül is a sajtószabadság fontosságát hangsúlyozta. A kifejtettek szerint a sajtó feladata közölni, a közönségnek pedig joga van hozzájutni még az egyeseket sértő, sokkoló vagy nyugtalanító információkhoz, eszmékhez is. Jóllehet a 10. cikk 2. pontja a politikusokat is védi, az elfogadható kritika határai jóval tágabbak a politikusok esetében, mint magánszemélyeknél. A politikusok jó hírvéneke védelmére tett intézkedéseket össze kell egyeztetni a politikai kérdések szabad megvitatásához fűződő érdekekkel.

A Bíróság megállapította, a kérdéses cikkek Ausztria számára közérdekű politikai kérdéseket taglalnak. Igaz, hogy a sérelmezett részek sértették Bruno Kreisky jó hírvéneket, minthogy azonban egy politikusról van szó, az ő egyéni érdekei miatt tett véleménynyilvánítás-korlátozás *aránytalan*. A Bíróság szerint a Lingens elleni ítélet egyfajta *cenzáruként* értelmezhető, melynek célja, hogy a szerző a továbbiakban tartózkodjon a hasonló kritika megfogalmazásától. Az ilyen ítélet a sajtó hírközlő és ellenőrző szerepének megakadályozását jelenti.

A Bíróság a cikkben előforduló tények és értékítéletek kapcsán is jelentős megállapításokat tett. Az újságíró cikkeinek kifogásolt részei értékítéleteket tartalmaznak. Ezek bizonyítását az osztrák szervek az osztrák Btk. 111. cikkének 3. bekezdése alapján hiába kérték – a strasbourgi ítélet szerint – mert míg a tényeket tartalmazó állítások bizonyíthatók, az értékítéletek nem. A Bíróság végül egyhangúlag állapította meg, hogy a beavatkozás nem volt szükségszerű mások jó hírvéneke védelme érdekében, így az megsértette a 10. cikket. Lingens számára az osztrák verdiktben szereplő 15000 ATS bírság helyett 284538 ATS-t ítélték meg.

Egy másik osztrák szerkesztő, Gerhard Oberschlick két ügye is járt a strasbourgi szervek előtt. Az első ügyben (1991. május 23-án, A-sorozat 204. sz.) a tényállás lényege a következő volt.

Oberschlick az Osztrák Liberális Párt főtitkárának egy javaslatát – miszerint az osztrák nők családi pótlékát 50 százalékkal növelni kellene, míg az országban élő bevándorló státusú anyák pótlékát a felére kellene csökkenteni – felháborítónak találta, és a diszkriminatív javaslat miatt feljelentést tett a főtitkár ellen. A feljelentés ezt az egyébként a választási kampány során tett nyilatkozatot összevetette az NSDAP (náci párt) korabeli programjával, és erős hasonlóságot vélt felfedezni. A rendőrségi feljelentés másolatát a szerkesztő leköszölte újságjában. Oberschlicket becsületsértés miatt sikertelen fellebbezés után elítélték, és betiltották a kiadvány vonatkozó számát is.

A Bíróság ítéletében kifejtette, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága egyike a demokratikus társadalom legfontosabb alapelveinek és egyike fejlődése alapvető feltételeinek. A véleményszabadság egyik eleme, a sajtószabadság pedig biztosítja a politikai vezetők nézeteinek és felfogásának a feltárását és a vélemény kialakításának lehetőségét a közvélemény számára. A Bíróság úgy vélte, hogy a még elfogadható kritika határai egy politikus esetében sokkal tágabbak abban az esetben, ha a közérdeklődésre számot tartó kérdések nyílt vitájának lehetővé tétele áll szemben a személyiség védelmével.

A Bíróság véleménye szerint a kérelmező publikációja egy igen fontos politikai vitához, a külföldiek hátrányos megkülönböztetésének kérdéséhez járult hozzá. Az osztrák bírói szakban itt is kötelezték a szerkesztőt, hogy állítását bizonyítsa be. A kérelmező által publikált értékítélet ténybeli alapját (tv-felvételen rögzített beszéd) senki sem kérdőjelezte meg. Az ezen alapuló értékítélet bizonyítása – hivatkozott a Bíróság a Lingens-ügyben már kifejtettekre – lehetetlen. A fentiekből következően a Bíróság megállapította a 10. cikk megsértését.

Ugyanúgy, ahogy azt Oberschlick Ausztria elleni második ügyében (1997. július 11.) is tette. A tényállás alapját itt is egy kifogásolt beszédre vonatkozó újságcikk szolgáltatta. Jörg Haider, az Osztrák Szabadságpárt akkori elnöke és Karintia tartomány kormányzója ebben a beszédében többek között azt állította, hogy a „második világháborúban bármelyik oldalon szolgáltak is a katonák, a békéért és a szabadságért harcoltak, és hozzá járultak a mai demokratikus társadalom megalapozásához és felépítéséhez.” Haider azt is mondta, hogy „csak azok élvezhetik a véleménynyilvánítás szabadságát, akik életüket kockáztatták a háborúban.” Ez a – ahogy a Bíróság ítéletében megállapította – provokatív, erős reakciók kiváltására alkalmas beszéd Oberschlicket arra indította, hogy Haideret nevezett cikke címében és belső részében „Trottel”-nak bélyegezte.¹⁶

Az osztrák szervek úgy találták, hogy mivel a trotli szónak csak becsmérlő jelentése van, az nem használható objektív kritizálásra.¹⁷

A Bíróság ismét megállapította, hogy a sajtónak – miközben nem szabad átlépnie többek között a „mások jó hírvének védelmére” felállított határokat – az a feladata, hogy közölje a *politikai* és egyéb *közérdekű tárgyú* információkat, eszméket.

Az osztrák döntést az úgynevezett, mint egészen a fényében kell mérlegelni, beleértve a kérelmező publikációját, és azt az érzelmi környezetet, amelyben a cikket megírta. A Bíróság álláspontja szerint a kérelmező cikke, különösen a trotli szó bizonyára vitatható, de nem valósított meg ok nélküli személyes támadást, mivel a szerző objektíven érthető magyarázatot adott használatára, *Haider eleve provokatív beszéde* alapján. Mint ilyen része volt a Haider-beszéd által kiváltott politikai vitának és olyan *véleményt* fogalmazott meg, mely nem igényelt bizonyítást. Igaz, mondja a Bíróság ítéletében, ha egy politikus nyilvánosan trotlinak neveznek, megbántja őt.

Jelen esetben azonban ez a szó arányosnak tűnt a Haider által tudatosan keltett felháborodással. A Bíróság emlékeztetett arra is, hogy a 10. cikk nemcsak a kinyilvánított eszmék és információk *tartalmát* részesíti védelemben, hanem azt a *formát* is, amely hordozza. Következésképpen a Bíróság úgy vélte, hogy a kérelmező véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlásában történt beavatkozására semmi szükség nem volt.

Még mindig Ausztriában, azon belül is Karintiában maradván. A Schwabe kontra Ausztria (1992. augusztus 28., A-sorozat 242-B sz.) ügy tényállásának lényege a következő. A kérelmező Schwabe az Ifjú Osztrák Néppárt Karintia tartomány Wolfsberg

kerületi elnöke, ezen kívül St. Andra Községi Tanácsának tagja. Schwabe, amikor a karintiai Maria Rain település néppárti (ÖVP) polgármesterét, Tomaschitzet gondatlanságból elkövetett testi sértés és ittas állapotban elkövetett cserbenhagyás miatt 4 hónapi börtönbüntetésre ítélték, és Wagner (SPÖ-s, szociáldemokrata politikus), a tartományi kormány vezetője támadást indított ellene, Schwabe közvetett módon ugyan, de Tomaschitzet védő sajtóközleményt jelentetett meg. Wagner, a karintiai Kleine Zeitungban megjelenő „Ha Tomaschitz nem gondolja meg, mi megtesszük” című cikke arról szól, hogy szerinte nem fogadható el, hogy aki ilyen balesetet okoz, közhivatalban maradjon. Wagner arra a következtetésre jut, ha Tomaschitz nem mond le önként, a Tartományi Községfelügyeleti Tanács fogja őt lemondadni. Schwabe sajtóközleményt adott ki, melyből a Kleine Zeitung egy összefoglalót tett közzé „Utána nézve az SPÖ-n belüli erkölcsöknek” címmel. A sajtóközlemény teljes terjedelemben jelent meg a Neue Volkszeitungban „Eltérő elvárások?” címmel.

A közlemény lényegében egy korábban Frühbauer szocialista politikus által okozott autóbalesetet idéz fel, melyben egy ember meghalt, mások megsérültek. Az eset vádlottja olyan mértékű alkohol fogyasztása után vezetett, amely közel volt ahhoz a szinthez, amelynél a vezető ittasságát vélelmezni kell (8 ezrelék). Frühbauer Schwabét rágalmozás és a büntetését már letöltött személy bűncselekmény elkövetésével történt vádolása miatt feljelentette és őt ezekért el is ítélték. Az osztrák bíróság megállapította, hogy Frühbauer balesetének Tomaschitz balesetével történt vádlott általi összehasonlítása kiegészítve a magánvádló hiányzó erkölcsével kapcsolatos kritikával, rágalmozást valósított meg. Schwabe elmondta, hogy sajtóközleményének célja az volt, hogy mindkét balesetet erkölcsi szempontból azonos alapra helyezze, mely magába foglalná az azonos következményt, nevezetesen mindkét érintett tisztségviselő lemondását. Kifejtette: közleményét egy *politikai vita kapcsán*, a tartományi kormány vezetője által, az ÖVP egyik tagja (Tomaschitz) és a párt elleni kritikára válaszként írta, és ez nem Frühbauer ellen irányult.

Mivel Schwabe Ausztriában minden jogorvoslati fórumot kimerített, érveit a strasbourgi szervek előtt fejtette ki bővebben. Ott elmondta, szerinte egy demokratikus társadalomban megengedettnek kell lennie, hogy egy politikus által korábban elkövetett bűncselekményre akkor is hivatkozni lehessen, ha ő a büntetését letöltötte, vagy azt felfüggesztették. Ezt az állásfoglalást az osztrák kormány vitatta, de a Bizottság és később a Bíróság elfogadta.

Az amerikai gyakorlat elemzésénél említettem, hogy egy közszereplő megítélése egy olyan, alapvetően ma is konzervatív társadalomban, mint az amerikai, mennyiben függhet a közszereplő magánéletének egyes jellemzőitől. A házasságon kívüli kapcsolat, fiatalkori kábítószer-fogyasztás például – mint ahogy a közelmúlt példái azt mutatják – nagyban képes befolyásolni a politikus megítélését. Ugyanígy befolyásolhatja a politikusról alkotott képet a strasbourgi szervek szerint az, ha ő bűncselekményt követett el. Ennek „felhánytorgatása” esetén tehát a közszereplő egyéni érdekének (jó hírneve vagy más jogai védelme) meg kell hajolnia a közügyek szabad vitathatósága előtt.

A Bíróság ítéletében megállapította, a kérelmező sajtóközleménye nem jogi szempontból próbálta meg összehasonlítani e két balesetet, kizárólag az volt a célja, hogy bemutassa, Wagner eltérő és szigorúbb politikai, erkölcsi nézeteket alkalmazott egy „kis község polgármesterével” szemben, aki egy másik politikai párthoz tartozott, mint

„pártbarátjával és helyettesével (*Frühbauerrel*) szemben. A bíróság elvi élel állapította meg továbbá, hogy „egy politikus korábbi adott tényállás szerinti elítélése más vonatkozású nyilvános viselkedésével együttesen releváns tényező lehet a politikai feladatok ellátásához szükséges alkalmasság megítélésénél.”

Egyébként a megtámadott összehasonlítás lényegében értékítélet, mely vonatkozásában – idézi a bíróság a Lingens- és Oberschlick-ügyekben kifejtetteket – az igazság nem bizonyítható.

A Bíróság az előadottakból arra a következtetésre jutott, hogy a beavatkozás nem volt szükséges egy demokratikus társadalomban mások jó hírnevének védelme érdekében.

Az eddigiekben olyan ügyeket elemeztem, melyekben egy politikus személyhez fűződő és a tagállamok alkotmányai által is biztosított jogának kellett meghajolnia a véleményszabadság alapjoga előtt. A következő eset is hasonló, a különbség az, hogy a kritika éle a Castells kontra Spanyolország ügyben (1992. szeptember 23., A-sorozat 298. sz.) nem egy politikusra, hanem egy egész kormányra irányul. A tényállásból kiderül, hogy a kérelmező Miguel Castells ügyvéd a Herri Batasuna baszk politikai párt listáján megválasztott szenátor egy cikket közölt a Punto Y Hora De Euskalherria című hetilapban, melyben felhívta a közvélemény figyelmét azokra a gyilkosságokra és erőszakos cselekményekre, melyeket fegyveres csoportok követnek el baszk polgárok ellen. Castells szerint az említett csoportosulások akciói teljesen büntetlenül maradtak, és ezért a kormányt tette felelőssé. A „Felháborító büntetlenség” címmel megjelent cikk az áldozatok nevét, meggyilkolásuk idejét is tartalmazta.

1979. július 3-án a vádhatóságok büntetőeljárást kezdeményeztek a kérelmező Castells ellen a spanyol Btk. 161. cikke,¹⁸ a kormány megsértése miatt. A Szenátus felfüggesztette Castells mentelmi jogát. 1982. május 3-án, már legfelsőbb bírósági szakban az államügyész arra a meggyőződésre jutott, hogy a tények alapján a kormány súlyos megsértésének bűncselekményét követték el, és 6 év 1 napi börtönbüntetés kiszabását indítványozta. Ebből az ügyészi indítványból láthatjuk, hogy milyen messze volt az akkori spanyol jogi gondolkodás, például a hasonló időszakban érvényesülő amerikai gyakorlattól. A védelem sem értette ezt a jezsuita szigort idéző vádhatósági megközelítést és 52 tanú meghallgatását indítványozta, többek között kérve a belga, az olasz, a francia, az ír és a dán parlament, valamint az Európai Parlament tagjainak tanúkénti meghallgatását a politikai kritika szabadságával kapcsolatos parlamentáris gyakorlatukról. A védelem képviselői emellett állították, hogy a vád tárgyává tett újságcikk fontos információkat tartalmazott és nem a vádlott személyes véleményét, hanem a közvéleményét tartalmazza. Felajánlották, bizonyítják információik igaz voltát. Erre azonban az akkori spanyol Btk. szerint csak akkor volt lehetőség, ha a sérelem köztisztviselőt érint. A kormány megsértése esetén tehát erre nem volt mód. A Legfelsőbb Bíróság büntető ügyosztálya végül 1983. október 31-én hozott ítéletében a kérelmezőt egy év egy napi szabadságvesztésre ítélte a kormány kisebb súlyú megsértése miatt, mellékbüntetésként ugyanezen időtartamra a közhivatal ellátásától és ügyvédi hivatása gyakorlásától eltiltotta.

A spanyol bíróság döntésében kifejtette, a cikkben használt kifejezések kellően erősek voltak ahhoz, hogy a sértett felek (a kormány) jó hírnevében kárt okozzanak, és hogy felfedje a sértő szándékot. Mint szenátornak – véli a spanyol hatóság – a házsza-

bályok által biztosított kézenfekvő kifejezési eszközök álltak rendelkezésre, hogy kritikáját a kormánnyal szemben gyakorolhassa. Mivel ezen eszközökkel nem élt, nem állíthatja, hogy választói érdekében cselekedett. A védelem azon érve, mely szerint a cikk politikai, kritikai célú volt, a spanyol bíróság szerint nem szüntette meg a rágalmazó szándékot, de annak mértékét csökkentette.

Castells a strasbourggi szervek előtt az egyezmény tizedik cikkében foglaltakra két szempontból hivatkozott. Azt állította, olyan állítások miatt folytattak ellene eljárást, melyek igazak voltak, de ezek igazolását nem engedték meg számára. Ráadásul a vitatott cikk politikai kritika volt. A Bizottság azonban úgy határozott, hogy az 1979-es *spanyolországi körülményekre tekintettel* a kérelmező elleni eljárás célja a 10. cikk 2. pontjában szereplő „zavargás megelőzése” és emellett a „mások jó hírnevének védelme” volt.

Ez az eset is az utolsó rostán, a „beavatkozás szükségességének” kérdésén akadt fenn.

A kérelmező a Bizottsággal egyetértésben hangsúlyozta, hogy alapvetően fontos egy választott képviselő véleménynyilvánítási szabadsága, aki választói véleményének és aggodalmainak szóvivője. Ráadásul ez a szabadság többletgaranciákat igényel, ha a vita közérdekű kérdést érint. A *kérelmező* szerint az adott cikk ilyen, a Baszkföldön 1977 óta uralkodó bizonytalanság témájáról szóló széleskörű vita része volt. Szerinte elítélésének célja inkább a hatóságok megvédése volt az ellenzéki támadásokkal szemben, mint a kormány jogtalan rágalmazástól való megvédése. A *kormány* hangsúlyozta, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága nem abszolút, az „kötelezettségekkel és felelősséggel” jár együtt. A kérelmező egy demokratikus kormányt sértett meg, Spanyolország egyik nagyon érzékeny, kritikus korszakában, nevezetesen röviddel az alkotmány elfogadása után olyan időben, amikor egyidejűleg különböző politikai meggyőződésű csoportok az erőszakhoz folyamodtak. A Bíróság ítéletében ismét felhívta a figyelmet a véleménynyilvánítás szabadságának demokráciákban betöltött szerepére és kinyilvánította, hogy ezen alapjog érvényesülése követelménye a pluralizmussal, toleranciával és széleslátókörűséggel jellemezhető demokráciának.

Míg a véleménynyilvánítás szabadsága mindenki számára fontos, különösen fontos az egy, a nép által választott ellenzéki képviselő számára. Az adott esetben tény, hogy a kérelmező véleményét nem a Szenátusban fejtette ki, melyet minden szankciótól való félelem nélkül megtehetett volna, hanem egy folyóiratot választott erre. Ez azonban – így a Bíróság – nem jelenti azt, hogy elvesztette volna jogát a kormány kritizálására.

Felidézi a Bíróság a Lingens esetben kifejtett, a sajtószabadság politikai vitában betöltött meghatározó szerepére vonatkozó álláspontját is. Az ott kifejtettekhez hozzáteszi, a sajtó lehetőséget ad a politikusok számára, hogy a közvéleményt érintő lényeges kérdéseken elmélkedjenek, azt magyarázzák. Sőt, ahol a sajtószabadság érvényesül, mindenki számára lehetőség a politikai vitában való részvétel, „amely egy demokratikus társadalom koncepciójának legfontosabb része”.¹⁹

A Bíróság természetesen nem vitatja azt, hogy a politikai vita szabadsága sem abszolút. Egy tagállam azt korlátozhatja, szankcionálhatja, persze a Bíróság feladata, hogy megállapítsa, a tagállam eszközei összhangban vannak-e az Egyezmény 10. cikkével. A Bíróság elvi éllel szögezte le – és ez az eset talán legjelentősebb nívója – hogy a *megengedett kritika határai jóval tágabbak a kormány esetében, mint egy egyszerű magánember vagy akár egy politikus számára*. Egy demokratikus társadalomban a kormány cselekedetei vagy

mulasztásai alapos vita tárgyai kell hogy legyenek, és nemcsak a törvényalkotó vagy az igazságszolgáltató hatóságok, de a sajtó és a közvélemény számára is. Az a vezető szerep, amelyet a kormány betölt, megköveteli tőle ugyanakkor, hogy önuralmat tanúsítson a büntetőeljárások kezdeményezésében, különösen akkor, ha más eszközök is rendelkezésére állnak ellenfelei vagy a média igazságtalan támadásainak és kritikájának megválaszolására. A hatóságok azonban ilyen jellegű intézkedéseket is hozhatnak, megfelelő és el nem túlzott válaszként az esetleges *megalapozatlan és rosszhiszemű* támadásokra.

Mivel azonban Castells cikke nem minősül a fentiek szerint, a beavatkozás a spanyol demokratikus társadalomban szükségtelen volt. Ezért a Bíróság egyhangúlag megállapította a 10. cikk megsértését.

A következő eset elemzését azért tartom fontosnak, mert jól példázza, a vélemény-szabadság érvényesülése érdekében az elfogadható kritika határai nagyon tágak a politikusok esetében, de a róluk szóló tudósításoknak is megvannak a maguk határai.

A Worm Ausztria elleni ügyének (1997. augusztus 29.) történeti tényállása az alábbi. Alfred Worm újságíró 1991-ben tudósított Hannes Androsch volt pénzügyminiszter peréről, akit adócsalással és más bűncselekményekkel vádoltak. A bécsi Profil magazinban megjelenő cikk többek között a következőket tartalmazta: „A pénzek áramlása hét be nem vallott számlára, illetve számláról csakis arra enged következtetni, hogy Androsch adócsalást követett el. Védekezése a bíróság előtt szegyenletes volt. Oly sok év után az ember legalább tisztességesen felépített érvelést várt volna...”

A kérelmező Worm ellen ezután vádat emeltek a büntetőeljárás kimenetelét befolyásolni szándékozó illetéktelen beavatkozás miatt. Az osztrák jogerős döntés megállapította, hogy a cikk alkalmas volt az Androsch-ügyet tárgyaló bíróság laikus tagjainak befolyásolására. A strasbourgi szervek szerint igaz volt az, hogy a beavatkozást törvény írta elő, az osztrák média törvény 23. szakasza. A beavatkozás célja jogos volt, az, hogy „fenntartsa a bíróság tekintélyét és pártatlanságát”.

Mi több – ez eddigi esetekkel ellentétben – a Bíróság úgy találta, hogy a kítűzött cél elérése érdekében a beavatkozás egy demokratikus társadalomban szükségesnek mondható. Miért? Azért, mert bár a bírósági eljárásokról szóló tudósítások, kommentárok hozzájárulnak az eljárások nyilvánosságához, olyan közléseknek nincs helye, melyek potenciálisan befolyásolják a tárgyalás kimenetelét. A Bíróság megállapította, hogy a szóban forgó ítélet nem a kérelmező azon jogának korlátozására irányult, hogy objektív tájékoztatást adjon egy közéleti szereplő tárgyalásáról, hanem a tárgyaláson bemutatott bizonyíték negatív módon történő elemzését kifogásolta.

A Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a kérelmező, valamint az olvasóközönség érdeke az általános érdeklődésre számot tartó témával kapcsolatos értesülések megszerzésére nem nyomott többet a latban, mint a fellebbviteli bíróság azon megállapításai, hogy a vitatott cikk terjesztésének következményei hátrányosak lehetnek az osztrák bíróság tekintélyének és pártatlanságának szempontjából.

Még ha a politikusok esetében az elfogadható kritika határai szélesebbek is, mint más magánemberek esetében, *a közéleti szereplőknek is joguk van arra, hogy ügyüket tisztességes bírósági tárgyalás keretében döntsék el.*

2.2. A nem politikai jellegű társadalmi problémák vitatása

Mindegyik alább elemzésre kerülő esetre vonatkozik a Thorgeir Thorgeirson kontra Izland ügyben (1992. június 25., A-sorozat 239. sz.) kifejtett strasbourgi álláspont: „a politikai vitában az elfogadható kritika tág korlátai ugyanilyen mértékben nem irányadóak más közérdeket érintő ügyekben.”

Ha tehát a strasbourgi esetjogot tekintve sorrendet kellene felállítanunk a megengedhető kritika szabadságával kapcsolatban, megállapíthatnánk, hogy a legbátrabban a politikai viták esetén nyilvánulhat meg a véleményét kifejtő. Szintén szabadabban, de az előzőnél már több korláttal számolva szólalhatnak meg egyéb közérdekű ügyekben,²⁰ míg a közérdekűnek nem minősülő véleménynyilvánítások a leginkább korlátozhatók.

A Thorgeirson-ügyben széles körű érdeklődésre számot tartó, ám nem politikai vita áll a központban. Thorgeir Thorgeirson reykjaviki író a Morgounbladid című napilapban megjelentetett két cikkében is beszámol a reykjaviki rendőrök erőszakoskodásairól. Az első cikk 1983. december 7-én jelent meg „Gondoljuk meg most!” címmel. Ebben a rendőröket „egyenruhás vadállatoknak” titulálja, és beszámol a „rendőrség kegyetlenkedéseiről”. Azt állítja, hogy a jelenlegi vezetés megengedi a kegyetlenkedőknek és a szadistáknak, hogy perverziojukat kiéljék. A cikk szól arról, hogy a kérelmező néhány évvel ezelőtt néhány hetet egy helyi kórházban töltött. Ott volt egy húszas éveiben járó fiatalember, aki teljesen megsérült, csak a szemeit tudta mozgatni. A fiatalember állapotát szobatársai szerint rendőrök okozták, ezt az állítást a kórház személyzete is megerősítette. Thorgeirson az igazságügy-miniszterhez címzett nyílt levél formájában megjelenő ezen első cikkének a célja az volt, hogy felhívja a tárca vezetőjének figyelmét erre a sokakat felháborító helyzetre.

A rendőrség képviselői az izlandi Btk. 108. §-a alapján²¹ eljárást indítottak az író ellen. A vád képviselői elismerték, hogy a vád tárgyát képező (a cikkből fent idézett) megállapítások ugyan a reykjaviki rendőri erők *meg nem határozott számú tagja* ellen irányultak, a *meghatározott tisztviselőkre* vonatkozó törvényhely azonban mégis alkalmazandó.

A kérelmezőt az izlandi eljárás során köztisztviselő rágalmozásáért elítélték és 10.000 izlandi korona pénzbüntetés megfizetésére kötelezték. Az izlandi Legfelsőbb Bíróság egyik tagja különvéleményében az ügy érdemét tekintve úgy foglalt állást, hogy a büntetés feltételei nem állnak fenn az adott ügyben, ugyanis a 108. cikket az izlandi alkotmány véleménynyilvánítási szabadságra vonatkozó rendelkezésének²² fényében kell vizsgálni. Szerinte a vádlottat fel kellett volna menteni.

Strasbourgban a Bíróság – az eddig megvizsgált esetekhez hasonlóan – azért állapította meg a 10. cikk megsértését, mert a beavatkozást sürgősen elítélte meg egy demokratikus társadalomban. Ezt többek között a sajtó közügyeket ellenőrző, azok felett őrködő szerepének hangsúlyozásával támasztotta alá. Figyelembe vette a Bíróság ezzel kapcsolatban azt, hogy a kiszabott büntetés alkalmas volt arra, hogy elriasszon a nyilvánosságot érintő kérdésekben a nyílt vitától. A Bíróság emlékeztetett legelőször a Handyside- (1976), majd a Lingens- (1986), illetve az Observer- és Guardian- (1991) ügyekben kifejtettekre, ami szerint a 10. cikk 2. pontja nemcsak olyan „információkra” vagy „eszmékre” alkalmazandó, amelyek kedvezően fogadtatnak, vagy amelyeket ártat-

lannak, közömbösnek tekintenek, de azokra is, amelyek támadnak, sokkolnak vagy nyugtalanítanak.

A véleménynyilvánítás alól – ahogy az a 10. cikkben szerepel – számos kivétel van, de ezeket a *kivételeket szűken kell* értelmezni és e korlátozásoknak meggyőzőeknek kell lenniük.

A politikai vita kategóriájának meghatározásán²³ túl egyéb nívumokkal is szolgált a döntés. A Bíróság kijelentette, „a köztisztviselők cselekedetei folyamatosan részletekbe menő vizsgálatok és viták tárgyai és kritizálhatók”. Ugyanakkor azonban az ilyen kritika kifejtése során a véleménynyilvánítás szabadságát a *demokratikus elvekkel összhangban kell gyakorolni, jóhiszeműnek* kell lenni a kijelentésének jogosságát illetően, és oly módon kell kifejezni azt, mely összeegyeztethető a demokratikus célokkal, és ezen kívül az állításoknak ezeket a célokat eredményesen kell támogatniuk, és tényekkel kell alátámasztaniuk őket.

Megállapíthatjuk, hogy nemcsak az alaptényállást (rendőri szervek túlkapásai) tekintve, de a döntés lényegét vizsgálva is hasonlóságot fedezhetünk fel az amerikai New York Times kontra Sullivan esettel. A huszonnyolc évvel későbbi európai verdikt is a véleményszabadság primátusát mondta ki a széleskörű közérdeklődésre számot tartó kérdés vitatása során a hatóságok jó hírnevének, becsületének védelmével szemben.

Az, hogy a rendőri szervek magatartása közérdekű kérdésnek számít, nem vitatható. Nézzük most meg, milyen egyéb témákat minősített a strasbourgi esetjog közérdekűnek!

A Fressoz és Roire kontra Franciaország ügy (1999. január 21.) főszereplője Jacques Calvet, a Peugeot autógyár igazgatója. Vele foglalkozott az az újságcikk, melyet a Roger Fressoz által kiadott „Le canard enchainé” című satirikus lapban jelentetett meg Claude Roire újságíró, a lap munkatársa. A cikkben arról számolt be Roire, hogy az autógyárban szociális konfliktus robbant ki azért, mert az igazgató elutasította a dolgozók fizetésemelési kérelmét. A cikk az igazgató három utolsó adóbevallásának fénymásolatával kezdődött. Rámutatott az igazgató fizetésemelkedésére, és azt írta: „Calvet úr megturbóztatta saját fizetését – az adóivei sokkal beszédesebbek nála. A főnök két éven belül 45,9 %-os fizetésemelést engedélyezett magának.”

Az igazgató büntetőeljárást kezdeményezett Fressoz és Roire ellen, akiket bár első fokon felmentettek, a Párizsi Fellebbviteli Bíróság azonban bűnösnek mondott ki.

A Bíróság megállapította, hogy az újságíró célja nem az volt, hogy Calvet úr jó hírnevét megsértsék, hanem az, hogy *széleskörű vitát nyissanak a nyilvánosságot érdeklő aktuális kérdéstről*.

Következésképpen az újságírók elítélése nem volt tekinthető ésszerűen arányosnak a törvényes célok elérése érdekében, számításba véve a demokratikus társadalom azon érdekeit, amely a sajtószabadság biztosításához és fenntartásához fűződik.

Szintén a „nyilvánosságot érdeklő aktuális kérdésnek” tekintette a Bíróság azt a sajtópolemíát, melyet Norvégiában a fókavadászatról folytattak. A Bladet Tromsø és Stensaas kontra Norvégia ügy (1999. május 20.) kirobbantója egy, a Norvég Halászati Minisztérium által kinevezett fókavadász-felügyelő által írt hivatalos jelentés. 1988. július 15-én ugyanis a jelentésben szereplő állításokat tartalmazó újságcikket közölt a Bladet Tromsø című újság, melynek főszerkesztője Pal Stensaas volt. A fókavadász-felügyelő az M/S Harmoni nevű hajón teljesített szolgálatot, és az itt tapasztaltakról

számolt be a dokumentumban. Eszerint a Harmoni legénységének tagjai kegyetlenül bántak a fókákkal, többek között az is előfordult, hogy „elevenen megnyúzták” őket. A felügyelő azt is sejteni engedte az iratban, hogy néhány meg nem nevezett fókavadász grönlandi fókákat gyilkolt le, pedig e fókafaj vadászatát az 1988-as évre vonatkozóan megtiltották. Egy állítása arra is célzott, hogy a fókavadászok tetteleg bántalmazták és meg is fenyegették őt. 1991 májusában a Harmoni legénységének tagjai rágalmazási pert indítottak a panaszosok ellen. A norvég eljárás során a *Bladet Tromsøt* elmarasztalták.

A Bíróság szerint a közvélemény érdeklődésének homlokterében álló kérdésről van szó. 1988. július 15. és 20. között a norvég sajtó majdnem napi rendszerességgel közölte az e tárgyban kialakult legkülönbözőbb véleményeket, többek között a Halászati Minisztérium, a Norvég Tengerészszövetség, a Greenpeace, illetve a fókavadászok álláspontját. A sajtó tehát a maga teljességében a kiegyensúlyozottságra törekedve igyekezett a kérdésről beszámolni. Mindezekre való tekintettel a Bíróság megállapította, hogy a támadott újságcikk elsődleges célja biztos nem az volt, hogy egyes személyeket a fókavadászok szabályainak megszegésével és állatokkal való kegyetlenkedésekkel vádoljon meg.

A Bíróság rámutatott arra, hogy az Egyezmény 10. cikke nem biztosít korlátlan véleménynyilvánítási szabadságot, még a közérdeklődésre leginkább számot tartó problémákról beszámoló írások esetén sem. A Bíróságnak azt kellett ezért vizsgálnia, hogy felmerültek-e az ügyben olyan speciális körülmények, melyek felmentették az újságot azon általános kötelezettsége alól, hogy a más személyek becsületét sértő tényállások valóságát bizonyítsák vagy sem. A Bíróság szerint az előző kérdésre adott válasz függ a becsületsértő megállapítások jellegétől és súlyától is. A Bíróság úgy találta, hogy bár a vádak némelyike viszonylag súlyosnak mondható, a vitatott megállapítások az összes fókavadász jó hírnevét és jogait csak csekély mértékben csorbították, s nem valósították meg a legénység ellen irányuló támadást. Felmerült a kérdés, hogy vajon a *Bladet Tromsø* indokoltan tarthatta megbízhatónak a jelentés szövegében forgó állításait vagy sem. A Bíróság azt állapította meg, hogy az újság joggal bízhat a hivatalos jelentésekben anélkül is, hogy azok valóságtartalmát független vizsgálatnak vetné alá. Ellenkező esetben – így a Bíróság – a sajtót legalapvetőbb funkciójától, a nyilvánosság őréként betöltött szerepétől fosztanánk meg.

A véleménynyilvánítás szabadságához való jog korlátozása tehát nem volt arányos az elérni kívánt célhoz, fókavadászok jó hírneve és jogainak védelméhez képest. A bíróság ezért 13 szavazattal, 4 ellenében úgy döntött, hogy megsértették az Egyezmény 10. cikkét.

Ami a politikai vitával kapcsolatos véleménynyilvánítás strasbourgi esetjogában a Worm- ügy (1997), az az egyéb közérdekű véleménynyilvánítás esetében a Janowski kontra Lengyelország (1999. január 21.) döntés.

Így tehát ez az eset mutatja meg az elemzőnek, hogy Strasbourg szerint hol van az a határ, amelyet átlépve a véleményszabadság oly „szent joga” is meghátrálásra kötelezhető. A kérelmező József Janowski újságíró 1992. szeptember 2-án két közterület-felügyelőre figyelt fel, akik épp arra szólítottak fel árusokat, hogy hagyják el a közterületet, és árusító pultjaikat egy szomszédos piacon helyezték el. A kérelmező közbelépett és kifejtette véleményét a felügyelők mesterkedéseit illetően. Ennek során Janowski a

közterület-felügyelőket „parasztoknak” és „hülyének” nevezte (*czwoki* és *gluki*). A lengyel bíróságok bűnösnek mondták ki a kérelmezőt és 2 évi próbaidőre felfüggesztett 8 hónapi börtönbüntetésre, valamint 1,5 millió régi zloty pénzbüntetésre ítélték.

A bizottság 8 szavazattal 7 ellenében a 10. cikk megsértése mellett foglalt állást. A bizottság az ügyet 1998. március 16-án a régi Bíróság elé terjesztette.²⁴

A bíróság ítéletében leszögezte, a kérelmező közbeavatkozása *nem a közérdeket érintő* kérdéseket tárgyaló nyilvános *vita volt*. A kérelmező, aki bár hivatását tekintve újságíró, itt mint egyén lépett fel. A bíróságot nem győzte meg Janowski érvelése, miszerint elítélése az illetékes hatóságoknak a cenzúra visszaállítása érdekében tett kísérlete lett volna, és hogy a jövőbeni kritikai véleménynyilvánítás elbátortalanítására irányult volna.

A bíróság ítéletében elvi érveléssel mondta ki, hogy az *elfogadható kritika határai* bizonyos esetekben *szélesebbek* hivatásuk gyakorlásakor a közhivatalokat viselők számára, mint az egyszerű állampolgár számára. Ugyanakkor azonban nem lehet őket a politikusokkal egyenlően kezelni akkor, mikor a viselkedésüket ért kritikáról van szó.

Rájuk tehát a strasbourgi esetjog szerint nem érvényes a politikusoknál látott széles túrérség, hiszen ők, hogy teljesíthessék feladataikat, a köz bizalmát kell élvezniük, és amikor szolgálatban vannak, a feladatok gyakorlása során védelmezni kell őket a verbális támadásokkal szemben.

A döntés értelmében nem állítható, hogy a nemzeti hatóságok átlépték volna a széles mérlegelési lehetőséget (*margin of appreciation*), mely megengedi számukra, hogy megvizsgálják a vitatott intézkedések szükségességét. A bíróság véleménye szerint (12 szavazattal 5 ellenében) az alperes állam által előterjesztett indokok meggyőzőek és elégségesek voltak a 10. cikk 2. pontjának követelményei értelmében (így a kérelmező véleménynyilvánítási jogába való beavatkozás a törvényes célokkal arányban álló volt).

IV. A KÖZÉRDEKŰ ÜGYEK VITATÁSA MAGYARORSZÁGON

1. A KÖZÜGYEK VITATHATÓSÁGÁRA VONATKOZÓ MAGYAR SZABÁLYOZÁS FEJLŐDÉSE

A közügyek vitatásához való jog első megjelenése az 1960-as évekre tehető. Ahogy azt a New York Times-szabály elemzésénél kifejtettem, először az Egyesült Államok jogrendszerében ismerte fel az alkotmánybírósként is funkcionáló Szövetségi Legfelsőbb Bíróság, hogy a véleményszabadság alapjoga a politikai érdekű beszédek esetén elsőbbséget élvez a közszereplők személyiségi jogaival szemben. Az ok pedig az volt, hogy felismerték, egy magát demokratikusnak valló államban „a vitának közügyekben szabadnak, elevennek és nyitottnak kell lennie.”²⁵

Mi volt ezidőtájt a magyar jogrendszer álláspontja a közszereplők személyiségvédelméről, a közügyek szabadabb vitathatóságának demokratikus elvéről? A vonatkozó magyar szabályozás rövid áttekintése érzékletessé teszi milyen „lemaradást” kell(ett) behoznia a fiatal magyar demokráciának.

Az 1960-as években hazánk politikai rendszere nem fektetett nagy hangsúlyt – a politikai rendszerek amúgy elengedhetetlen funkciójára – a visszacsatolásra; melynek lényege a társadalom és a kormányzat közötti párbeszéd. A „fentről” jövő döntések nem gyakran születtek valós társadalmi igényekre adott válaszul, így a róluk szóló őszinte, várhatóan negatív vélemények nem igen kaptak teret. A sajtó, melynek a nyugati demokráciákban ekkorra már feladata volt a politika ellenőrzése, a visszasságok feltárása (mintegy önálló hatalomként a végrehajtó hatalom korlátozására), Magyarországon nem láthatta el ezt az „örkutya” szerepet. Tevékenysége kimerült a hatalom által *hallani kívánt* álláspontok ismertetésében. Nem feltárta

kellett a helytelen, ésszerűtlen, gyakran felháborító hivatali cselekedeteket, hanem minél hatékonyabban eltusolni azokat. Nem ellenőrizni, a közönség számára feltárva felügyelni volt hivatott az újságírás a politikát, hanem a hatalom szócsöveként a *képviselő* nézeteket a néphez plántálni. A kommunista kormányzat a büntetőjog eszközeivel is fellépett a nem kívánt hangok elhallgattatása érdekében. A „másként gondolkodókat” kiutasították a hivatalos nyilvánosságból, és a „második nyilvánosság” gettójába kényszerítették, mert ők a rendszer ideológiai, politikai ellenfeleinek számítottak.²⁶ Különösen azok minősültek politikai, ideológiai ellenfeleknek, akik a „mindenható” államot megjelenítő hatóságokat vagy hivatalos személyeket bírálták, azok munkájával kapcsolatban.

A hatóságok és hivatalos személyek így „megérdemelték” a nagyobb jogi védelmet, hiszen tevékenységük megkérdőjelezhetetlensége és hatékony közreműködésük nélkül a rendszer – mely akkori formájában 1956-ra a társadalom nagy része számára már igazán elviselhetetlenné vált – nem tudott volna fennmaradni. Ennek a jogvédelemnek volt része a Magyar Népköztársaság büntető törvénykönyvének (1961. évi V. törvény, mely 1962. július 1-jén lépett hatályba) 158. §-ában a Hatóság vagy hivatalos személy megsértése „címszó” alatt található tényállás. Ez a diszpozíció nem előd nélkül jött a világra. Az 1879. évi XL. törvény (Kbtk.) 46. §-a kihágássá nyilvánította annak cselekményét, aki „hatósági hivatalnokot vagy közeget” hivatalos eljárásában sértő kifejezéssel illetett, vagy valamely hatósághoz intézett beadványában a hatóságot sértő kifejezést használt. A Kbtk.-ban szereplő tényállás 1962 júliusa után – mivel az 1955. évi 17. sz. tv.-ra a kihágásokat felszámolta – szabálysértés lett. A kommunista jogalkotás a szabálysértési alakzat mellé bölcsnek vélte egy keményebben büntetendő, nagyobb elrettentő erejű bűncselekményi alakzatot is megalkotni. Így született az akkori Btk. 158. §-a. A törvény egy, illetve három évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegette azt:

„158. § (1) Aki olyan tényt állít, híresztel, vagy olyan tényre közvetlenül utaló kifejezést használ, amely alkalmas arra, hogy a hatóság vagy hivatalos személy *működésével kapcsolatban* a bizalmat megingassa, avagy a hivatalos személy becsületét csorbítsa...”

„(2) Ugyanígy büntetendő az is, aki a hatóság vagy hivatalos személy ellen – *hivatali működésével kapcsolatban* – olyan kifejezést használ vagy egyéb olyan cselekményt követ el, amely alkalmas a hatóságba vetett bizalom megingatására vagy a hivatalos személy becsületének csorbítására.”

A már említett három évig terjedő büntetés a minősített esetre vonatkozott, melyet akkor követtek el, ha a „bűnöző”:

„(3) ... a büntettet sajtó vagy sokszorosítás útján, avagy egyébként nagyobb nyilvánosság előtt követték el.”

Az állammal, a szó eszközével szembezálló elkövető azonban a (4) bekezdés értelmében nem volt büntethető, „ha az állított tény valóban bizonyult.” A valóság bizonyítására azonban már nem minden esetben adott jogot a törvényalkotó, hiszen kimondta: „A valóság bizonyításának csak akkor van helye, ha a tény állítását vagy híresztelését, illetve az arra közvetlenül utaló kifejezés használatát *közérdeke* vagy *bármikinek a jogos érdeke* indokolta tette.”

Érdekes – bár nem meglepő – következtetésre jutunk, ha összehasonlítjuk a nagyjából egy időben született New York Times-meglepőt és az akkori magyar Btk. 158. §-át. Úgy gondolom, a szembeállítás azért tehető meg, mert mindkét szabályt az adott politikai rendszert kritizáló, becsületsértő véleményekre alkották. (Igaz, hogy az egyiket egy bírói szervezet az alkotmányos fejlődés érdekében, míg a másikat jogszabályként törvényhozó szerv alkotta.) A kommunista jogalkotás érveit a törvény miniszteri indoklásából merítem.

Az igazságügy-miniszter a jogszabályhely megalkotását elsősorban azért tartotta indokoltnak, mert az addig meglévő becsületsértés és rágalmozás tényállások (melyek jogi tárgya a *magánszemély* becsülete) szerinte nem voltak képesek az állami szervek „tevékenységéhez mulhatatlanul szükséges tekintély” biztosítására. Az új tényállással a hivatalos személy (mint magánszemély) becsülete mellett és előtt az *állami működés törvényes rendjét és tekintélyét*, mint jogtárgyakat kívánta védeni a jogalkotó. A miniszter véleménye a következő: „Minden állampolgártól joggal megkövetelhető, hogy az állami szervek tevékenységének alanyát tisztelje.” A miniszteri indoklásban a következő olvasható: „Aki a hatósággal, a hivatalos személlyel vagy ezek működésével kapcsolatban megbecsülésének hiányát, megvetését kifejezésre juttatja, úgy, hogy az a hivatalos személy lealacsonyításához, tekintélyének csorbításához vezet vagy vezethet, az állami tevékenység törvényes rendjét súlyosan megsérti.” Az idézetekből kitűnik, hogy az első szembetűnő különbség a 60-as évek elején a magyar és az amerikai joggyakorlatban a hangsúlyok elhelyezésében van. Az indoklásban

nagyon sokáig szó sem esik „az építő bíráló” fontosságáról, míg az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságát a New York Times-szabály „megalkotásában” éppen az motiválta, hogy – bár a közhivatalnokok becsületvédelmének csorbitásával ugyan, de – a vita közügyekben „szabad, eleven és nyitott” legyen, és még a hamis közléstől való rettegés se fojtsa meg azt. Amikor végre felbukkan az amerikai bírák fő érve a miniszteri indoklásban, akkor is lényegétől megfosztva: „A szocialista állam minden módon bátorítja a polgárait az őszinte, építő bírálatra és a visszasságok éber feltárására, ugyanakkor azonban még a való tények állításánál is üldözi a felhasználás szubjektív rosszhiszeműségét, a való tények ismeretével való visszaélést.”

A New York Times-szabály kvázi tényállási eleme a hamis tartalom, annak is rosszhiszemű közlése. A 158. § megvalósult akkor is, ha igazságot közöltek. Mivel a jogállamban, elvileg az igazság feltárásához komoly közérdek fűződik (ezért fontos többek között a média közéletet felügyelő szerepe is), kétséges, hogy értenék-e a Sullivan-döntést hozó bíróság tagjai a „való tények ismeretével való visszaélés” fogalmát ebben a kontextusban. Az akkori magyar igazságügy-miniszter ezt a következőképpen gondolta:

„Az állami szervek eredményes tevékenységéhez szükséges tekintély fontosságából következik, hogy az ilyen tevékenységet kifejtő hivatalos személyt, hivatali megnyilatkozásaiban mindenkinek tisztelnie kell, tehát a *rea* vonatkozó alapos kritikáját is megfelelő módon és megfelelő fórumnál kell gyakorolnia. Nem lehet tehát büntetlenül felhánytorgatni való tényt, ha ezt sem közérdek, sem valakinek jogos érdeke indokolta nem tette.”

Ha valaki tehát alkalmatlan módon és helyen juttatta kifejezésre a valóságot egyébként fedő álláspontját, és a hatalom úgy gondolta, hogy azt „felhánytorgatni” sem a közérdek, sem valakinek jogos érdeke szempontjából nem volt helyénvaló; a közlés módjától függően három évig terjedő szabadságvesztést kapott. A (4) bekezdésből következően tehát az igazság bizonyítására akkor kapott lehetőséget az elkövető, ha a hatalom úgy ítélte meg, hogy közlése köz-, illetve jogos magánérdekből szükséges volt. Mivel pedig az állam közérdeknek a saját érdekeit tekintette, bizonyítást csak akkor engedélyezett, ha számára előnyös volt (tehát a rendszert erősítette) a „becsületsértő igazság” felfedése. Ezzel szemben az amerikai gyakorlatban az igazság büntetése sem a bárki ellen elkövethető becsületsértés (*libel*), sem a közhivatalnokokra, közszereplőkre elkövethető „speciális *libel*” kapcsán nem merült fel. Ott azokat a hamis állításokat büntették – és büntetik ma is –, melyeket rosszindulatúan közöltek. Az egykori Btk. 158. §-a szerint függetlenül attól, hogy igaz vagy hamis az állítás tartalma, ha azt „szubjektív rosszhiszeműséggel” közölték – az esetek többségében büntetendő volt az elkövető. Ami – persze negatív előjellel – közös vonás a New York Times-szabály korai állapota és a 158. § között az az, hogy mindkettő hatálya (aztán később ettől az amerikai gyakorlat eltért) a „*public official*”, azaz a hivatalos személy *hivatali működésével* kapcsolatos tényállításokra, híresztelésekre terjedt ki. Az egyik jogrendszer nagyobb szabadságot adott az ilyen közlésnek, a másik pont az ilyen közlést büntette egy csak ezért alkotott vadonatúj jogszabállyal. A két szabály személyi hatályát összevetve is van „hasonlóság”. Amerikában a választott, illetve *kinevezett hivatalnokok* (csak később a közszereplők egyre szélesebb köre) kerültek saját szempontjukból kedvezőtlenebb, védtelenebb helyzetbe, míg Magyarországon a Btk. 144. §-ában felsorolt hivatalos személyek lettek becsületük védelme tekintetében „privilegizáltak”. Az említett jogszabályhely szerint hivatalos személy például „... az államhatalmi vagy államigazgatási szervnél ... szolgálatot teljesítő személy, akinek tevékenysége az alkalmazó szerv rendeltetészerű működéséhez tartozik, valamint a társadalmi szervezetnél gazdasági vagy más szerveknél államigazgatási feladatot ellátó személy”. A Büntetőjogi Döntvénytár 2809. számú ítéletében a Legfelsőbb Bíróság például rámutatott, hogy „a kirendelt orvos szakértő a feladatainak ellátása körében: hivatalos személy”, ezáltal őt – mint aki az állami működés törvényes rendjét és tekintélyét megjeleníti – megillette a 158. § védelme.

Az egykori antidemokratikus gyakorlaton az 1990. január 1-jétől működő Alkotmánybíróság változtatott. A közügyek vitatásának (illetve a véleményszabadság) témakörét érintő döntések közül három különös jelentőségű. Az első (a 48/1991. (IX. 26.) AB határozat) az igazságügy-miniszter alkotmányértelmezési beadványára született válaszul. A miniszter arra a kérdésre várt választ, hogy az Alkotmány 31/A. § (1) bekezdésének²⁷ helyes értelmezése alapján bűncselekménnyé kell-e nyilvánítani az elnök megsértését.

Az Alkotmánybíróság legelőször is leszögezte, hogy a sérthetelenség elsősorban a politikai felelősség hiányát és jogi felelősségének korlátozott voltát jelenti, és csak másodsorban – történelmi analógia útján – hozható kapcsolatba az uralkodók, illetve államfők sajátos büntetőjogi védelmével. Mivel az alkotmány idézett tétele az ott előírt büntetőjogi védelem körét illetően nem ad útmutatást, a törvényhozó döntésére tartozik, hogy az elnök speciális büntetőjogi védelmét mire terjeszti ki: életére, testi épségére, *becsületére, hírnevére*. Az Alkotmánybíróság ezt követően – véleményem szerint – olyan mondatokat foglal határozatá-

ba, melyekből érződik; nem szívesen látna olyan szabályozást, mely súlyosabban bünteti az elnök elleni elkövetőket.²⁸ Az Alkotmánybíróság döntésében kifejtette „a törvényhozó belátásától függ, hogy a védelem sajátossága miben áll; például a büntetés szigorúságában, vagy *enyhségében*”.⁽¹⁾

„Abból, hogy az alkotmány folytatja azt a tradíciót, hogy a legmagasabb közjogi méltóság büntetőjogi védelméről külön törvény meghozását rendeli el, *nem következik kényszerűen* az, hogy e külön törvény tartalmának (melyről tudjuk, hogy szigorúbb büntetést szokott előírni a magas közjogi méltóság megsértőjére) is a hagyományt kell követnie.”

„A becsület védelmének speciális szabályozásakor a törvényhozó egyaránt mérlegelheti azt, hogy szigorúbb szankciókat alkalmaz, vagy pedig inkább a közhivatalt és tisztségeket betöltők hivatali tevékenysége szabad bírálatának biztosít szélesebb lehetőséget”. Ez az első mondata a Magyar Köztársaság Alkotmánybíróságának, mellyel a közügyek vitatásához való jog magyarországi születésénél bábáskodott. Az Alkotmánybíróság ezen kívül figyelmeztette a jogalkotót, hogy „ha a törvényhozó az elnök becsületének és méltóságának fokozott védelmét állapítaná meg, felhívja a figyelmet arra, hogy ennek során a szabad véleménynyilvánításhoz való jog (61. § (1) bekezdés) lényeges tartalmát nem korlátozhatja.”

A döntés egyértelmű végkicsengése okán a jogalkotó nem alkotott önálló büntetőjogi tényállást az elnök becsületének védelme érdekében (tartva talán annak esetleges alkotmányellenessé nyilvánításától). A fokozott védelmet az 1993. évi XVII. törvénnyel, mely a Btk. 232. §-a alatt büntetendő hatóság vagy hivatalos személy megsértése tényállást módosította – teremtette meg. Ennek során a hivatalos személyek körét kibővítette a köztársasági elnökkel és a miniszterelnökkel.

Szintén jelentős a 30/1992. (V. 26.) AB határozat, mely a közösség elleni izgatás büntetőjogi tényállásának, a Btk. 269. § (2) bekezdését (gyalázkodás) semmisítette meg. A 30/1992. AB határozat azon kevés alkotmánybírói döntés közül való, melynek indítványát bíróság, az előtte folyó ügyet felfüggesztve terjesztette be alkotmányossági vizsgálatra. Az indítványozó álláspontja szerint az alkotmány 61. § (mely a véleménynyilvánítás, közérdekű adatokhoz való hozzáférés szabadságát és a sajtószabadságot tartalmazza) ellentétben állt a Btk. 269. §-ának első (közösség elleni izgatás) és második (gyalázkodás) bekezdésével. Az Alkotmánybíróság a második bekezdést semmisítette meg az indítványozóval egyetértésben a 61. § (1) és (2) bekezdése és a 8. § (2) bekezdése alapján. Gyalázkodás miatt volt büntetendő az, aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt sértő, vagy lealacsonyító kifejezést használt, vagy más ilyen cselekményt követett el. Mivel Magyarországon nemzetekről, felekezetekről és „fajokról” beszélni mindig is „politikai érdekű” ügynek számított, úgy gondolom, ez az alkotmánybírói határozat komoly lépést tett a közügyek vitatásához való jog magyarországi megszületéséhez. Ezen döntés indoklásában fogalmazta meg ugyanis az Alkotmánybíróság a kommunikációs jogok fontosságát (és ennek kapcsán a véleménynyilvánítás szabadságának anyajog jellegét). Az indoklás szerint ez a jogegyüttes teszi lehetővé az egyén megalapozott részvételt a társadalmi és politikai folyamatokban. Ebben az indoklásban fejtette ki a taláros testület – a Brennan bíró gondolataihoz hasonló módon – azt, hogy az eszmék, nézetek szabad kifejtése, a mégoly népszerűtlen, vagy sajátos elképzelések szabad megnyilvánulása *a fejlődni képes társadalom létezésének alapfeltétele*. Akár a közügyek vitatása tekintetében különösképpen antidemokratikus korábbi magyar gyakorlatra is gondolhattak a bírák, amikor az ítéletben azt írják: „Történelmi tapasztalat, hogy mindannyiszor amikor a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozták, sérelmet szenvedett a társadalmi igazságosság...” A bírák szerint továbbá – ez pedig valóban komoly lépés a politikai szereplők nyílt bírálhatósága felé – „az Alkotmányból következik egyrészt az egyéni véleménynyilvánítás szubjektív joga, másrészt a *demokratikus közvélemény kialakulásával és fenntartásával kapcsolatos állami kötelezettség*.”

A döntésben utal a testület a szükségesség és arányosság követelményére és a „büntetőjog egész rendszerére vonatkozó alkotmányos követelményekre” (alkotmányos büntetőjog). A szükségesség és arányosság követelményét az alkotmányörök az alkotmány 8. § (2) bekezdéséből a lényeges tartalom megsértésének tilalmából vezetik le. Ahhoz, hogy az alapjogok korlátozása ne legyen önkényesnek minősíthető – a strasbourgi kollégák által kidolgozott követelményekhez hasonlóan –, az Alkotmánybíróság ítélezési gyakorlata szerint a következő feltételeknek kell teljesülniük:

- a korlátozásnak valamilyen kényszerítő oka kell legyen (pl. egy másik alapjog érvényesíthetősége);
- a cél fontosságának arányban kell állnia a megvalósítása érdekében alkalmazott korlátozással;
- a törvényi korlátozásnak alkalmasnak kell lennie a cél elérésére.

A döntésben megjelenik az alkotmányos büntetőjog fogalmával kapcsolatos alkotmánybírói hitvallás is. A büntetőjog jelenti a legszigorúbb és a legsúlyosabb beavatkozást az egyéni szférába. Csak ha a büntetőjogon kívüli, enyhébb eszközök nem alkalmazhatók, illetve nem elég hatásosak, nyílik meg az út a büntetőjog előtti, mely csak kiegészítő jellegű, „végső eszköz”, még pontosabban a legvégső esetben a legutolsó eszköz. Eszerint a büntetőjog csak a legsúlyosabb jogsértésekre, legutolsó eszközként legitim és alkotmányos. A fentieket mérlegelte a bíróság, mikor úgy döntött, *az uszítás az* „egyént és a társadalmat érintő hatásainak súlyos volta” miatt a büntetőjogi felelősség rendszerén belül kell, maradjon. A taláros testület azonban úgy vélte, nem felel meg sem az alkotmányos büntetőjog elvének, sem a szükségesség és arányosság követelményének a *gyalázkodás* büntetőjogi védelme. A „gyalázkodó”-nak azonban ezek után is számolnia kell a polgári jog „magas kártérítéseivel”.

A 48/1991. AB határozatban érzékeltetett alkotmánybírói álláspont legátfogóbban és legegyszerűbben a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatban bontakozik ki.

A 36/1994. AB határozattal a testület azt a hatóság vagy hivatalos személy megsértése tényállást semmisítette meg, mely „karrierjét” az 1961. Btk. 158. §-ában kezdte, majd az 1978. évi Btk. 232. §-ában többször – megsemmisítése előtt utoljára az 1993. évi XVII. törvénnyel – módosítva, egészen a döntésig hatályos volt. A megsemmisítés előtti – rengeteget bíralt – változatokban, az eredeti szöveghez képest újdonságként becsülete nem csak a hivatalos személynek, de a hatóságnak is volt. Erre a jogi-, nyelvtani-, fogalmi képtelenségre a jogalkotó elődök pedig még odafigyeltek, mikor az 1961-es változatban úgy szabályozták: „... olyan kifejezést használ, vagy egyéb olyan cselekményt követ el, mely alkalmas a hatóságba vetett bizalom megingatására, vagy a hivatalos személy becsületének csorbítására.” A becsület ugyanis emberhez kötődő fogalom. Büntetőjogi definíciójában két elemét szokás megkülönböztetni. A társadalmi megbecsülést, mely az emberről (nem pedig a hivatalról), egyéni sajátosságairól, tulajdonságairól, magatartásáról, személyes értékeiről kialakult társadalmi értékítéletet jelöli és az emberi méltóságot, amely azt jelenti, hogy az egyént olyan bánásmódban részesítsék, mely a társadalomban kialakult kulturált érintkezési forma hivatalos követelményének megfelel.²⁹ Visszatérve a döntéshez: az indítványozók a 232. § megsemmisítését kérték az Alkotmánybíróságtól az alkotmány 2. § (1) bekezdés, a 2. § (3) bekezdés, a 61. § (1) bekezdés, a 70. § (4) bekezdés és a 70/A. §-ra hivatkozással.

Az ítélet a hazai politikai érdekű ügyekkel kapcsolatos véleménynyilvánítási szabadság szempontjából mérőföldkő. Egy „magyar New York Times-szabály” bontakozik ki a határozatban. A Btk. 232. §-át az AB az alkotmány véleménynyilvánítási szabadságot (61. § (1) bekezdés) tartalmazó és az alapvető jogok lényeges tartalma korlátozásának tilalmát magában foglaló 8. § (2) bekezdésekre hivatkozva semmisítette meg. A bíróság ítéletében kimondta, hogy attól fogva a hatóságokra és a hivatalos személyekre is a magánszemélyekre vonatkozó rágalmozás (Btk. 179. §) és a becsületsértés (Btk. 180. §) tényállásai az irányadók (mert az Alkotmánybíróság nem azt állapította meg, hogy a hatóság hírnevének vagy a hivatalos személy becsületének büntetőjogi védelme alkotmányellenes, hanem azt, hogy külön, súlyosabb jogkövetkezmenyeket kilátásba helyezve büntetni az őket ért becsületsértésekért, ellenkezik az alkotmány előbb felsorolt rendelkezéseivel.) Egyúttal a különös védelem visszavonásával úgy is határozta, hogy ezen (179. és 180. § §) tényállások alkalmazásánál „*alkotmányos követelmény, hogy a szabad véleménynyilvánítás köre a közhatalmat gyakorló személyekkel és intézményekkel, valamint a közszereplő politikusokkal kapcsolatos véleménynyilvánítást tekintve tágabb legyen, mint más személyeknél.*” A határozatban megállapították továbbá, hogy az előbbi személyi körre vonatkozó „*becsület csorbítására alkalmas értékítéletet kifejező véleménynyilvánítás alkotmányosan nem, az ilyen tényállítás pedig csak akkor büntetendő, ha a tényt állító személy tudta, hogy közlése lényegét tekintve valótlan, vagy a valótlanúságáról azért nem tudott, mert a reá irányadó szabályok szerint az elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztotta.*” A határozat két kulcsfogalma teljesen megegyezik a Sullivan-ügy kapcsán a Legfelsőbb Bíróság ítéleténél látottakkal:

- a közhivatalnokokra (választott és kinevezett) vonatkozóan a szabad vélemény nyilvánítás köre „még szabadabb”;
- tényállításnál csak a valótlan tény, az is csak a rosszindulatúan (tudva valótlan állít) vagy hanyag gondatlanságból (a tőle elvárható körültekintést elmulasztva állít valótlan tény) közölve büntetendő.

Az indoklásban az Alkotmánybíróság érvrendszere is nagyban hasonlít az amerikai és a strasbourgi kollégák álláspontjára.³⁰

„Kiemelkedő alkotmányos érdek, az állami és helyi önkormányzati szervek és személyek tevékenységének nyilvános bírálhatósága, valamint az, hogy a polgárok bizonytalanság és félelem nélkül vehessenek részt a politikai és közéletben.”

„Az emberi méltóság, a becsület és a jó hírnév alkotmányos oltalma és a szabad véleménynyilvánításhoz való jog, a közügyek szabad vitathatóságához fűződő alkotmányos érdek összevetése alapján megállapítható, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága csak kisebb mértékben korlátozható a közhatalom gyakorlóinak védelmében.”

Bár az indoklásban az Alkotmánybíróság elsősorban a közhivatalnokokról beszél (például „közhatalom gyakorló”, „állami és helyi önkormányzati szervek”), vannak az ítéletnek olyan mondatai is, ahol az ennél szélesebb *közszereplő kör is szóba kerül a szabadabb bírálhatóság tekintetében*. Például „a kritika megengedhetőségének határai *valamennyi közszereplő* esetében tágabbak, mint a magánszemélyek tekintetében.” Azt, hogy a „közhatalom gyakorlóinak köre” az Alkotmánybíróság szóhasználatában nem szinonimája a közszereplőnek (hiszen ez előbbi alanyi kör államigazgatási anyagi jogszabályokban taxatív felsorolt), mi sem mutatja jobban, mint az, hogy az alkotmány őrei a jogalkalmazásra bízzák; határozza meg, „hogy a véleménynyilvánítási szabadság mely közszereplők esetében zárja ki a cselekmény jogellenességét.” A „*public official*”-ek köre inentől kezdve már csak a jogalkalmazókon múlva szélesedhet amerikai értelemben vett „*public figure*”-rá. Hogyha a közszereplők magánéleti magatartása (*private conduct*) Magyarországon is szélesebben bírálható lenne, elmondhatnánk, hogy nálunk is megvalósult a közügyek vitatásához való jog amerikai módja. A Btk. ma idevonatkozó 180. §-a a becsületsértésről azonban – túl liberálisnak tartva az amerikai gyakorlatot – „a sértett *munkakörének ellátásánál, közmegbízatásának teljesítésével vagy közérdekű tevékenységével összefüggésben*” elkövetett becsületsértést bünteti.

A becsületsértő beszédet – így a közügyek vitatása körében előfordulót is – a Btk.-n kívül polgári törvénykönyvünk is szabályozza a személyhez fűződő jogok keretében. A Ptk. ide vonatkozó szakaszai:

„Ptk. 76. § A személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti... a becsület és az emberi méltóság megsértése.

Ptk. 78. § (1) A személyhez fűződő jogok védelme kiterjed a jó hírnév védelmére is. (2) A jó hírnév sérelmét jelenti különösen, ha valaki más személyre vonatkozó, azt sértő, és *valótlan tény* állít, híresztel, vagy való tényt hamis színben tüntet fel.”

Bár a *határozatban* az Alkotmánybíróság a Btk. 179. § és 180. §-ával kapcsolatban mondta ki, hogy a közszereplőkre vonatkozó „véleménynyilvánítás szabadsága tágabb kell legyen, mint más személyeknél”, az *indoklásban* már általános érvényre mondja a bíróság, hogy „a véleménynyilvánítás szabadsága csak kisebb mértékben korlátozható a közhatalom gyakorlóinak védelmében”. Tehát nem csak a büntetőjogi, de a polgári jogi „emberi méltóság, becsület, jó hírnév” védelmére is mértékadó kell, hogy legyen az ítélet.³¹ Mértékadó is lett. Hogy mennyire, ahhoz tekintsük át a téma szempontjából releváns magyar döntéseket, az alkotmánybírósági döntést megelőző és az azt követő időszakból egyaránt!

2. A KÖZÜGYEK VITATÁSÁVAL KAPCSOLATOS MEGHATÁROZÓ MAGYAR DÖNTÉSEK

Az első jelentős eset kiobbantója egy G. Nagyné Maczó Ágnesről a Kurír Elefánt című satirikus lapban 1992. február 8-án és február 15-én megjelenő furdőruhás fotómontázs volt, melyen a politikusnő feje idegen izmos testhez illesztve látható. Az újság a felperes kifejezett tiltakozása ellenére másodszorra is közölte.

Ezután G. Nagyné Maczó Ágnes beperelte a lap kiadóját és a jogsértés megállapítása mellett az alperes további jogsértéstől való eltiltását, nyilvános elégtétel adását, valamint másfélmillió forint nem vagyoni kár megtérítését kérte.

Az alperes álláspontja szerint a politikai satíra az alapvető szabadságjogok közül a véleménynyilvánításnak sajátos megjelenési területe. Szerinte – mivel a felperes parlamenti képviselő – minden megnyilvánulása közszereplésnek minősül. Ebből következően képmása nyilvánosságra hozatalához hozzájárulására nincs szükség.³² A fényké-

pek megjelenésével az alperes célja az volt, hogy hangsúlyozza a felperes erős karakterét. A képaláírásból is kiderül a szándék; az újságíró a politikusnőt mint „markos menyecskét” alkalmasnak tartja arra, hogy – ellentétben más politikusnőkkel – testi szépségének megvédését „saját kezébe” vegye.

Az elsőfokú bíróság a keresetnek részben helyt adott. Szerinte az alperes jogsértést követett el a hozzájárulás nélküli közléssel, a lapot a további jogsértéstől eltiltotta és nyilvános elégtétel adására kötelezte (nem vagyoni kártérítést tehát nem ítélt meg) azzal az indoklással, hogy mivel a felperest családja és választói ismerik, megállapíthatták, hogy a képek nem eredetiek.

A másodfokú bíróság – haladó szemléletű – ítéletében a felperes keresetét elutasította. A jogerős ítélet indoklása szerint a közélet szereplőinek számolniuk kell azzal, hogy nemcsak az adott közéleti eseményről szóló tudósításnak lesznek szereplői, hanem a róluk készült kép- és hangfelvétel eszköze vagy tárgya lehet utánzásnak (parodizálásnak), szatirikus jellegű ábrázolásnak.

A közéleti szereplők képmásának ilyen jellegű felhasználását nem lehet a hozzájárulástól függővé tenni. A másodfokú bíróság álláspontja szerint a felperest ábrázoló fényképek egyéb személyiségjogot sem sértenek, mert olyan szöveggörnyezetben lettek elhelyezve, amelyből kitűnik, hogy az újság egy *politikai jelenséget*, a parlamentben elharapozott durva hangvételt kívánta a komikum eszközével szatirikusan *bírálni*.

Az a körülmény pedig – így a bíróság –, hogy nem mindenki érti a montázs komikumát, nem adhat alapot személyiségi jogvédelemre.

Véleményem szerint ez az ítélet megfelelt volna a közszereplés esetén a vélemény-szabadságnak elsőbbséget biztosító strasbourgi mércének is. A végső szót azonban a Legfelsőbb Bíróság mondta ki, melyben megváltoztatta az előbbi döntést.

A felperes felülvizsgálati kérelmében kifejtette, hogy a közszereplésre hivatkozás nem ad alapot személyiségi jogot sértő ábrázolásra. A felperes azt is hangsúlyozta, hogy már az első közlést követően tiltakozott. Az újabb közléssel szerinte az alperes erőfölényét kívánta kifejezni és azt a benyomást keltette, hogy nincsenek eszközei, hogy megakadályozza az újság ismétlődő jogsértését.

A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy mivel a fénykép nem a felperes nyilvános közszerepléséről készült és a felperes nem is járult hozzá a közszerepléshez, a Ptk. 80. §-a (1) és (2) bekezdéseiből következően annak felhasználása jogszerűtlen volt. Emellett a felperes emberi méltóságát is sértette (Ptk. 76. §) az ábrázolás módja, a felperes „ruhátlansága”.

Ezek alapján az elsőfokú ítéletben az alperes terhére megállapított szankciók mellett 300000 forint nem vagyoni kártérítést és ugyanilyen összegű közérdekű célra fordítható bírságot is megítélt a bírói testület. (Legfelsőbb Bíróság Ptk. IV. 21. 327/1993. sz.)

Nagyon nehezen tudom elképzelni, hogy ez az eset Strasbourgban hasonló véget ért volna. Szinte kizártnak tartom, hogy az Bíróság ezt a beavatkozást úgy ítélte volna meg, hogy mellette „nyomós társadalmi szükségszerűség” szól egy demokratikus társadalomban. A Legfelsőbb Bíróság „mentségére” hozható fel persze, hogy döntését az Alkotmánybíróság 36/1994. AB határozata előtt hozta, így az ottan foglalt zsinórmértéket még nem ismerhette.

Az első Maczó-ügy kirobbanását követő évben, 1993. június 13-án beszámoló jelent meg Lengyel László politológus-közgazdász veszprémi előadásáról, melyben a cikk

szerezte idézte Lengyel egyik megállapítását: „A közigazgatásban kialakult a tökéletes korrupció: pontosan meg lehet mondani, melyik minisztert vagy főosztályvezetőt mennyiért lehet megvenni.” Az előző mondat akkor hangzott el, amikor a politológus-közgazdász Olaszországhoz hasonlította Magyarországot.

Antall József miniszterelnök a *kormány nevében* (a Castells-ügyhöz hasonlóan) feljelentette Lengyel Lászlót, aki szerinte „rágalmazta” a kormányt. A miniszterelnök a feljelentést az akkor még létező Btk. 232. §-a alapján tette.

A politológus kijelentette: „úgy gondolom ez a véleményszabadság alkotmányos jogához tartozik és értetlenül állok a miniszterelnök tette előtt. ... Nem tartom véletlennek, hogy rajtam keresztül próbálják megfélemlíteni az újságíró-társadalmat, a politikai elemzőket, a gazdasági elemzőket. Nehogy le merészeljenek írni egy élesebb kritikát és gondolkozzanak azon mit írtak tegnap...³³,”

Bár a másodfokú bíróság bíráló szavaiért pénzbüntetésre ítélte a politológust, a Legfelsőbb Bíróság mégis igazat adott neki és felmentő ítéletet hozott. Ekkor tehát még a Legfelsőbb Bíróságig elhúzódoó procedúrát kellett kiállnia annak az embernek, aki a közvéleményt nagy mértékben foglalkoztató témában megnyilatkozott. Bár a második Maczó-ügy már a 36/1994. AB határozat után született, csak részben érződik rajta a határozat hatása.

A Hócipőben olyan karikatúra jelent meg az akkoriban parlamenti alelnöki funkcióban működő politikusnőről, melyet ő sérelmesnek tartott. A Hócipő a rajzot a későbbi felperes tiltakozása ellenére másodszor is leköszölte. Ezért pert indított mind a Hócipő, mind a karikatúrát később szintén leközlő Kurír³⁴ ellen is. A Hócipő elleni perben elsőfokon eljáró Pesti Központi Kerületi Bíróság elutasította a keresetet azért, mert véleménye szerint a Ptk. személyiségi jogi igényeinek közszereplők esetében meg kell hajolniuk az alkotmány 61. §-ában foglalt véleményszabadsággal szemben.

Az ítélet ezen fő érvét a bíróság többek között az Alkotmánybíróság 36/1994. AB határozatával, az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikkének és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának a 19. cikkével támasztotta alá.

A bíróság szerint a perbeli rajz karikatúrának minősül, ami a véleménynyilvánítás speciális formája. A bíróság nem vizsgálta, vajon a rajz valóban helyesen ragadta-e meg az ábrázolt személy legfontosabb tulajdonságait, vagyis, hogy a karikatúra jó-e vagy sem. Eszerint a rossz karikatúra pontosan ugyanilyen védelmet élvez, mint a jó.

G. Nagyné Maczó Ágnes fellebbezett a Fővárosi Bírósághoz, és kifejtette: a vitatott rajz nem karikatúra, mert az nem az adott személyre jellemző tulajdonságokat emeli ki, ezért ellentétben az Alkotmánybíróság által védelemre méltónak tartott meghökkenítő vagy megbotránkozató tartalommal ez megalázó és lealacsonyító (tehát becsületsértő). A másodfokú bíróság megállapította a jogsértést, azért mert a Hócipő a felperes *tiltakozása ellenére* másodszor is leköszölte a karikatúrát, ezzel sértette meg a képmáshoz való jogát, becsületét, emberi méltóságát. Ezért a lapot eltiltotta a további jogsértéstől, és 300.000 forint nem vagyoni kártérítésre, valamint szintén 300.000 forint közérdekű célra fordítható bírság megfizetésére kötelezte.

Látható, az eljárás során komoly hatást gyakorolt ugyan a mérföldkőnek tekinthető alkotmánybírói döntés, az ügy végkimenetelét azonban nem volt képes befolyásolni. Nem a közlés volt már a bíróság ellenére, hanem az a magatartás, amelyet a Hócipő tanúsított, akkor, amikor a politikus határozott kérése ellenére ismét leköszölte a kérdé-

ses képet. A Hócipő visszaélészerű második közlése sértette tehát a felperes becsületét és emberi méltóságát.³⁵

Csurka István, a MIÉP elnöke 1995. október 15-ei sajtótájékoztatóján a Szabó Albert által október 13-án rendezett gyűlésről fejtette ki véleményét. Többek között a következőket hangozatta: „A párt elnöksége arra kéri a BRFK-t, hogy tartsa távol rendezvényétől az operettnácikat és időzített nyilasokat”. „Az operettnyilas és múnáci társaság ellen folyó rendőrségi vizsgálat örömmel tölti el pártját, mivel az SZDSZ által irányított szélsőséges szervezet továbbra is a párt lejárataán dolgozik.” Csurka ezen kívül „Honnan jött Szabó testvér” című írásában azt állította, hogy „Izraelen keresztül érkezett, négy hónapot töltött ott, onnan jött Budapestre uszítani.” A pártelnök azt is állította, hogy Szabót „A Mérleg utcából küldték bomlasztani, hogy fesse náci-feketére a magyar ellenzéket.”

Több napi és hetilap is leközölte a fenti idézeteket, amiért Szabó Albert nagy nyilvánosság előtt elkövetett rágalmozás vétségéért feljelentette Csurkát. A bíróság az értékítéletekkel kapcsolatban (mint operettnyilas, múnáci, operettnáci, időzített nyilas) az Alkotmánybíróság 36/1994. AB. határozatával egybehangozóan³⁶ megállapította, hogy ezek nem alapozták meg a büntetőjogi felelősséget.

A Mérleg utcával való kapcsolattartásra utalás – feltételesen ugyan, de – tartalmaz tényállítást, a bíróság azt mégis kvázi értékítéletként kezelte (mintha például azt mondta volna Csurka, hogy Szabó „SZDSZ-bérenc”). Így a bíróság Csurka István idézett kijelentéseit alkalmatlannak találta Szabó Albert becsületének csorbítására, ezért őt büncselekmény hiányában felmentette.³⁷

A füzesabonyi polgármesterről a Kurír és a Magyar Narancs olyan írásokat jelentett meg, amelyek a polgármester által, *saját házában* szexuális aktusokról készített videofelvételek tartalmát írják le. A város vezetője személyiségi jogaira hivatkozással keresettel élt a lapok ellen. A polgármester azzal érvelt keresetében, hogy magánélete, de különösen szexuális magatartása magántitkai körébe tartozik, a kifogásolt cikkeknek az aktusokat leíró részletei, valamint azok a megállapításai, melyek szerint a tisztázatlan büncselekmények között nyilvánosságra került videofelvételek *orvosi rendelőjében* készültek, mind magánéletét, mind pedig orvosi hivatása gyakorlását ellehetetlenítették.

Az alperesek egyrészt azzal érveltek, hogy a kazetta létéről és tartalmáról a cikkek hiányában is tudott – legalábbis helyi szinten – a közvélemény. Másrészt pedig a közszereplő polgármester szexuális viselkedését közérdekű információnak tartották. Tudni kell ugyanis, hogy egy kereszténydemokrata színekben közfeladatot ellátó személyről van szó, akiről ezáltal világossá vált, hogy személyes meggyőződése és viselkedése elmentéses a párt hivatalos nézeteivel.

A Pesti Központi Kerületi Bíróság döntése hivatkozik a 36/1994. AB határozatra – mondhatjuk részben annak szellemében ítéli meg az ügyet – és ennek megfelelően teljes mértékben a véleménynyilvánítás alkotmányos joga által védettnek minősítette a polgármester viselkedésének megítélésére vonatkozó véleményeket (értékítéleteket) valamennyi írásban. Sőt, egyes tényállítással kapcsolatban sem állapította meg a személyhez fűződő jogok sérelmét. Ilyenek voltak a felvétel készítésének körülményeire, a felvétel utóéletére vonatkozó tényállítások. A bíróság még azt sem találta jogsértőnek, hogy a közszereplő nevét annak beleegyezése nélkül közölték az újságok.

A véleményszabadság határait azonban túllépték – így a bíróság – akkor, amikor részletekbe menően, naturálisan írták le az aktusokat. A bíróság ugyan úgy ítélte meg, hogy míg a felvételek tényének nyilvánosságra hozatalához fűződhet közérdek egy közhatalmú feladatot ellátó személy esetében, addig a szexuális cselekmények részletezését már semmilyen méltányolható közérdek nem indokolta. A részletek nyilvános kitergetése tehát *öncélú*, így az sérti a polgármester magánszférájának szabadságát.

Ugyancsak jogsértést állapított meg a bíróság néhány olyan állítással összefüggésben, amelyeket az újságírók nem tudtak bizonyítani. Ilyenek voltak azok a megállapítások, melyek a felvételek helyszínéként a felperes orvosi rendelőjét jelölték meg, illetve ezt „pornóstúdióként” aposztrofálták.

Ezek alapján az elsőfokú bíróság eltiltotta az alpereseket a további jogsértésektől, és 500.000-500.000 forint nem vagyoni kár megtérítésére kötelezte.

Bár a közszereplő bírálóit itt is elítélik, Halmi Gábor véleménye szerint mégis „ez a döntés inkább megtalálta a helyes egyensúlyt a politikus kényszerűen nagyobb tűrési küszöbe és magánéletének védett szférái között”.³⁸ Egy átlagember esetében egész biztosan jogsértőnek értékelte volna a bíróság azt, ha hozzájárulása nélkül, nevét felhasználva azt állítják valakiről, hogy házilag pornófilmeket gyárt.

A polgármester esetében azonban még a másodfokon eljáró Fővárosi Bíróság is csak néhány tényállítás esetében fogadta el a véleményszabadság korlátozását. Ilyen volt például – a PKKB véleményével egyezően a felvételek készítésének helyszínére vonatkozó állítás.

A jogsértés megállapításának alapja a másodfokú döntés szerint az volt, hogy a lapok nem tudták bizonyítani azt az állításukat, miszerint a titkos felvételek az orvosi rendelőben készültek volna.

Halmi Gábor cikkében ezzel kapcsolatban helytállóan kifejti, hogy ha a bíróság itt következetesen alkalmazta volna a 36/1994. alkotmánybírósági határozatban a büntetőjogi becsületvédelemre kidolgozott tesztet, akkor más eredményre jutott volna. Az amerikai New York Times-szabályt adaptáló magyar alkotmányos követelmény szerint ugyanis csak akkor büntethető a tényállítás, „ha a tényt állító személy tudta, hogy közlése lényegét tekintve valótlan, vagy a valótlanságról azért nem tudott, mert a reá irányuló szabályok szerint az elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztotta.” Ilyenkor ráadásul a bizonyítási kötelezettség is megfordul. Eszerint tehát a Fővárosi Bíróságnak a polgármestert kellett volna felszólítania annak bizonyítására, hogy az újságíróknak foglalkozási szabályaik megkövetelte gondos vizsgálat alapján tudniuk kellett volna, hogy a felvételek nem rendelőben készültek.

Torgyán József *Új Néplap* (egy Szolnokon megjelenő újság) elleni perében³⁹ bár a bírálókat kifejtő peresztes lett, a nem vagyoni kártérítés mértékénél legalább figyelembe vette a bíróság a felperes közszereplő voltát.

Az eset kiobbantója a „Keményebb arculatú Munkáspárt” címmel megjelent cikk volt, melyben az újságíró idézte a párt egyik tisztségviselőjének *véleményét*: „a magyar katonák Boszniába küldése esetén Torgyánnak igaza lehet, miszerint nemsokára koporsóban hozzák haza fiainkat. Torgyán azonban, hogy elérje igazát, még arra is képes, hogy bérgyilkosokat fogadjon, akik a magyar katonákra lőnek.”

Torgyán úgy vélte, az ő társadalmi értékének meg nem felelő, túlzó, durva véleménynyilvánítás miatt megsértették a becsületét. Ezért azt kérte a bíróságtól, hogy kötelezze a lapot elégtétel adására és 100.000 forint nem vagyoni kár megfizetésére.

A bíróság ítéletében kimondta, hogy a kérdéses idézet tényállítást (még közvetett sem) nem tartalmaz,⁴⁰ de a közlés becsületsértő voltát elismerte. Azt, hogy a nem vagyoni kártérítés mértékét, miért a kértnél alacsonyabb összegben állapította meg, a bíróság a következőkkel indokolta: „az a személy, aki véleménynyilvánításával maga is érzelmeket gerjeszt, indulatokat korbácsol fel, a vele ellentétes nézeteket valló személyek részéről még inkább számíthat erőteljesebb bírálatra. A közéleti szereplés vállalásánál ennek lehetőségével számolnia kell. Ez nem jelenti a személyhez fűződő jogok megsértésének az eltűrését,⁴¹ de a perbeli esetben a bíróság annak mértékére kiható körülményként értékelte a fentieket.”

Tény, hogy a polgári jogi becsület védelemre az értékelésben megnyilvánuló személyiségi sérelemmel szemben van szükség (a tényállítással megvalósuló személyiség részére a jó hírnév védelmére alkotott tényállás alkalmazandó). A füzesabonyi polgármester ügyénél láthattuk azonban, hogy mivel közszereplőről volt szó – az eljáró bíróság az alkotmánybírósági határozattal (mely ebben a részben alapvetően a büntetőjogra vonatkozóan ad ugyan iránymutatást) egybehangzóan alkotmányosan védettnak minősítette az összes értékítéletet. Ha a Szolnoki Városi Bíróság ezt az elvet követte volna, pervesztes lett volna Torgyán József. Én azt gondolom, valóban súlyos, „aránytalanul túlzó és indokolatlanul bántó” az idézett értékítélet és a becsületsértés megállapítását is megengedhetőnek tartom, a kártérítés megítélése azonban szerintem, nem találkozik a közügyek szabad vitathatóságának alkotmányos elvével.

Tanulással szolgál Mónus Áron személyiségi jogi pere is, melyet a *Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége* (Mazsihisz) ellen indított az új Magyarország 1994. augusztus 14-i számában megjelent Mónus a „Kinn, padon” című cikk egyes megfogalmazásai miatt.

A cikket ugyanis, mint sajtóközleményt a Mazsihisz jelentette meg, és többek között a következőket tartalmazta: Mónus „hírhedtté vált író”; valamint „Mónus Áron Nap TV-beli megnyilatkozása teljes mértékben kimeríti a közösség elleni uszítás fogalmát.”

A fenti, és egyéb tényállítások miatt az elsőfokon eljáró Pesti Központi Kerületi Bíróság megállapította a jó hírnév sérelmét, és elégtétel adására kötelezte az alperes Mazsihiszt, ezen kívül 250.000 forint nem vagyoni kártérítést is megítélt.⁴²

A másodfokú bírósággént eljáró Fővárosi Bíróság csak bűncselekmény elkövetésére való utalást ítélte meg jogellenesnek és a nem vagyoni kártérítésre kötelezést is mellőzte.⁴³

A „hírhedtté vált író” kitélt a másodfokú bíróság is tényállításnak értékelte, és pejoratív tartalmát is elismerte, de úgy ítélte meg, hogy az adott közlésben nem bírt indokolatlanul durva, gyalázó tartalommal. A bíróság szerint ugyanis ez a negatív megállapítás arányban áll azzal az indulattal, amit Mónus Áron megnyilvánulásaival a társadalom egy része körében előidézt. Az ítélet – szerintem helyesen következtető – indoklásának ezen része nagyban hasonlít a második Oberschlick-ítéletre (1997). Ebben Jörg Haiderre vonatkozó trothi kifejezést nyilvánította megengedhetőnek a Bíróság, „Haider eleve provokatív beszéde alapján”.

Az a megállapítás, miszerint Mónus kimerítette a közösség elleni uszítás fogalmát, azért jogsértő a Fővárosi Bíróság szerint, mert Mónust 1993-ban az összeesküvés: a Nietzschei Birodalom című könyvében kifejtett, lényegében a tévériportban elhangzott hasonló állításai miatt ellene közösség elleni izgatás miatt emelt vád alól jogerősen felmentették.

Eddig büntetőjogi és a polgári jog területéről személyiségvédelmi eseteket elemeztem. Most lássunk egy sajtó-helyreigazítási pert – ahol a közügyek vitathatóságának alkotmányossági problémája szintén felmerült!

Schmidt Mária, Orbán Viktor miniszterelnök tanácsadója azért perelte a Magyar Hírlapot, mert az újság a Nyilvánosság Klub nevű országos egyesület közgyűléséről közölt tudósításában az egyik előadót idézve többek között a következőket közölte: „tévések beszámolója szerint Schmidt Mária, Orbán Viktor tanácsadója rendszeresen egyeztetett szerkesztőkkel a híradó tartalmáról.” A mondat egy olyan beszédből hangzott el, melyben az előadó az állami televízióban uralkodó cenzúrára hívta fel a figyelmet, azt kritizálta.

A fenti idézetre vonatkozó helyreigazítási kérelmet a lap azzal utasította vissza, hogy a cikk szerzője a valóságnak megfelelően írta le az előadást, annak tartalmáért a lapot felelősség nem terhelheti, mert ennek az álláspontnak az elfogadása teljesen lehetetlené tenné a tudósítás műfaját. Egyébként szerinte a vitatott kitétel az előadó véleményét, értékítéletét fejezte ki, a közölt megállapítás megalapozottságának bizonyítására pedig az alperes tanúbizonyítást is felajánlott.

A Pesti Központi Kerületi Bíróság elsőfokú ítélete a PK 14. számú állásfoglalására hivatkozik, miszerint a bizonyítási teher abban az esetben is a sajtószerzet terheli, ha híven közvetíti az idegen forrásból származó közleményt. Az ítélkező bíró, mintha elhatárolódnai próbált volna a legfelsőbb bírósági állásfoglalástól, azt mondta „a PK állásfoglalások a bíróságra nézve kötelezők akkor is, ha alkalmazásuk a konkrét esetben problémákat vet fel”.⁴⁴

A *felperes* szerint az alperes azt híresztelte, hogy ő rendszeresen egyeztetéseket folytatott a Magyar Televízió híradójának tartalmáról a híradó szerkesztőjével. Az *alperes* szerint a tudósítás csak annyit híresztelt, hogy az előadónak az MTV volt és jelenlegi munkatársaitól tudomása van arról, hogy a felperes a kérdéses gyakorlatot folytatja, tehát valóban léteznek ilyen híresztelések televíziós körökben. Az alperes által az volt bizonyítandó, hogy a híresztelések, vélekedések valóban léteznek, azt pedig a televízió munkatársai tanuskodásukkal igazolták is.

A helyreigazítási *kérelmet elutasító* ítéletben a bíró hivatkozott az Alkotmánybíróság 36/1994. AB határozatára is; megállapította, a közszereplők közéleti-politikai tevékenységének kritizálhatósága szinte korlátlan, márpedig az adott ügy felperese egyértelműen politikai közszereplőnek minősül.

Az érvelés jelentőségét Halmai Gáborral együtt én is abban látom, hogy nemcsak büntetőeljárásban és személyiségvédelmi perben, de egy sajtó-helyreigazítás során is alkalmazásra került a közügyek vitathatósága érdekében a közszereplők nagyobb tűrőképességét megkövetelő alkotmánybírósági döntés.

A másodfokon eljáró Fővárosi Bíróság 2000. május 29-ei jogerős ítéletében helybenhagyta az elsőfokú döntést.⁴⁵ Ez a határozat még kedvezőbb a közügyek szabad vitatásának jövőbeni magyarországi gyakorlatára nézve, ugyanis a PK. 14. állásfoglalás-

ban foglalt objektív felelősségen is lazított. A bíróság azt mondta ki, hogy „a sajtószervnek ugyan objektív a felelőssége, de nem korlátlan. Jelen esetben a sajtó egy *nyilvános eseményről adott korrekt tudósítást.*” És mivel az 1972. évi IV. törvény 2. és 5. §-ai értelmében a sajtó feladata a hiteles, pontos és gyors tájékoztatás (és ennek érdekében az érdekeltek hozzájárulása nélküli közlés is) az ilyen esetben – szemben az újságírás más műfajaival – a sajtószervnek a helyreigazítás alóli mentesüléshez elegendő bizonyítania a tudósítás korrektségét.

V. A RENDSZERVÁLTÁS UTÁNI GYAKORLAT ÉRTÉKELÉSE A STRASBOURGI TÖRVÉNYKEZÉS TÜKRÉBEN

Arra a kérdésre, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága miként ítélte volna meg az előbbi magyar döntéseket, azért nehéz válaszolni, mert – a Lengyel László-ügyet leszámítva – ezek mind polgári jogi eljárás keretében születtek. A strasbourgi szervek elé viszont eddig csak az alapjog büntetőjogi korlátozásával kapcsolatos esetek kerültek. Az ezekben megfogalmazódó szándék teljesen világos; a tagállamok csak végső esetben nyúljanak a korlátozás büntetőjogi eszközéhez a közügyekkel kapcsolatos vélemény nyilvánítás esetén.

A polgári jogi „beavatkozásokról” ezzel szemben a 10. cikkre vonatkozó strasbourgi joggyakorlat nem szolgál zsinórmértékkel. A kérdés megítélésénél szerintem a büntetőjogi és a polgári jogi beavatkozások tényleges hatásából kell kiindulni. Ezeket összevetve, arra kell következtetnünk, hogy a Bíróság feltehetően akkor is hasonlóan döntött volna az elé került, általam elemzett ügyekben, ha azok hazai elbírálása során *polgári jogi* beavatkozás valósult volna meg.

A tagállamok által alkalmazott büntetőjogi szankcióknál megfigyelhettük ugyanis, hogy a lapszámok esetleges elkobzásán túl – a Castells-ügyet (1992.) leszámítva – azok csak pénzbüntetésből álltak. A pénzbüntetés pedig az azt megfizetőnek ugyanolyan teher, mint a kártérítés (számára közömbös, hogy az összeget ki kapja). Ebből az következik, hogy ha a pénzbüntetés kiszabása (mint az alapjog érvényesülése elé vetett korlát) a Bíróság szerint elfogadhatatlan, mert az öncenzúrához vezet, és ezáltal korlátozza a sajtó „közélet őre” szerepét, a polgári jogi kártérítésre kötelezés is megengedhetetlennek minősíthető.

Az újságíróra, a kiadóra gyakorolt hatását tekintve mi a különbség a Lingensre Ausztriában kiszabott 15 000 ATS bírság és a Kurírra Magyarországon polgári eljárás eredményeként kirótt 300 000 forintos nem vagyoni kártérítés, illetve 300 000 forint közérdekű célra fordítható bírság között? Véleményem szerint semmi (sőt a komolyabb magyar összeg elretentő hatása még jelentősebb), így a Bíróság egy esetleges Kurír kontra Magyarország ügyben is megállapította volna, hogy a beavatkozás egy demokratikus társadalomban szükségtelen.

Bár az elemzett magyar döntések egy része biztos fenn akadt volna strasbourgi rostán, mégis meg kell állapítanunk, hogy a közügyek vitatásával kapcsolatos ítélkezési gyakorlatunk – főleg a 36/1994. AB határozat hatására – kedvező irányt vett. A bíróságok ugyanis, amikor határozatainkban az alkotmánybírósági döntésre is utalnak – és ezt

egyre többször megteszik – közvetetten a strasbourgi gyakorlatra hivatkoznak.⁴⁶ Amikor pedig annak szellemében ítélnének – mint láttuk azt például a Pesti Központi Kerületi Bíróság elsőfokú döntésekor a második Maczó-ügyben vagy a Schmidt Mária kontra Magyar Hírlap esetben – akkor a döntés a strasbourgi mércének megfelelő lesz.

A bírói gyakorlat kedvezőbb változásával ellentétes irányú fejleménynek ítélem meg a kormány azon törekvését, hogy – nyíltan a közszereplők személyiségvédelmének erősítése érdekében is – a Ptk. módosítását tervezi. Ezt támasztja alá, hogy a kormányfő a közelmúltban kifejtette: „szerinte a magyar polgári törvénykönyv személyiségi jogokat védő szakaszai elégtelenek. Nem garantálják a sérelmet szenvedett emberek számára, hogy megfelelő elégtételt kapjanak.”⁴⁷ A kilátásba helyezett jogszabályváltoztatásról nyilatkozva a miniszterelnök a „saját maguk védelmét is eredményező törvénymódosításról” beszélt.⁴⁸ Ha megszületik az említett törvény, azt mindenképp a 36/1994. AB határozat szellemének megfelelő tartalommal kell elfogadtatni (különben hamar alkotmányellenessé nyilvánítják). Az új törvény sem jelenti egyébként adott esetben azt, hogy az annak alapján meghozott „megfelelő elégtételt” nyújtó határozatok kiállják a végső, az Európai Emberi Jogi Bíróság próbáját. Ott ugyanis az, hogy a véleményszabadság korlátozása törvényben szabályozott a tagállamban – az esetek tanúsága szerint – nem jelenti azt, hogy az alapjog érvényesülésébe történő beavatkozás szükséges is és ezáltal megengedhető lenne egy demokratikus társadalomban.

Törvénymódosítás nélkül sem kell elviselniük politikusainknak és egyéb közszereplőinknek viszont azt, ha minden közérdeket nélkülözve, öncélúan sértik meg mások a személyiségi jogait. Egyetlen jogrendszer és a strasbourgi mérce sem⁴⁹ kívánja meg, hogy tógájuk bemocskolását eltűrjék.

Egy a véleménynyilvánítás alapjogát korlátozó törvénymódosítás azonban, ha az – ahogy a kormányzati szándékból kitűnik – a közügyek vitatásának eddig kialakult szabadságát csorbítaná, nem illeszkedne az európai gyakorlathoz. Az ennek alapján hozott ítéletek pedig meggyőződésem szerint, ha eljutnának Strasbourgig, ott megváltoztatásra kerülnének.

A fejlett gyakorlathoz közelítő magyar törvénykezés menetét vajon érdemes-e eltéríteni pont most, amikor hazánk célja egyértelműen az európai értékekhez való igazodás?

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Büntető Törvénykönyv magyarázata.* Szerk. Györgyi Kálmán – Wiener A. Imre Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1997. 376-384.
- Alapjogi bíráskodás.* I. Szerk. Halmi Gábor. Budapest, Aduprint-Indok, 1999. 16-17.
- Alkotmányos elvek és esetek.* Constitutional & Legislative Policy Institute, 1996. 162-166., 172-177.
- Alkotmánytan.* Szerk.: Kukorelli István. Budapest, Osiris Kiadó, 1996. /Osiris tankönyvek/ 144-145., 149-151., 153-154.
- A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1962. 312-323.
- A polgári törvénykönyv magyarázata.* I. kötet. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1995.
- Az értelmezett alkotmány.* Szerk.: Holló András – Balogh Zsolt. Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2000. 601-611.
- Ádám Antal: A tömegközlelés alkotmányi szabadsága. *Acta Humana.* 1998/30. 10-17.

- Ádám Antal – Halmi Gábor: A véleményszabadság problémái az alkotmánybíráskodásban; az európai alkotmánybíróságok 1996. Május 6-10-én Budapesten tartott 10. Konferenciájára előterjesztett összefoglaló jelentés rövidített változata. *Acta Humana*. 1996/24. 3-20.
- Bán Tamás: A véleménynyilvánítás szabadságához való jog (Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikke). *Acta Humana*. 1992/6-7. 124-135.
- Berger, Vincent (Az Emberi Jogok Európai Bíróságának főtápra): *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata*. Budapest, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, 1999. 348-349., 466-469., 470-475.
- Büntetőjogi Döntvénytár*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1966. 65-71.
- Goldberger József: Közszereplés és személyiségi jog. *Polgári Jog*. 1931/3. 134.
- Grád András: *Kézjoknyv a strasbourgji emberi jogi ítélkezésről*. Budapest, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, 1998. 284-287., 294-297., 347.
- Halmi Gábor: A közügyek vitatásához való jog. *Kritika*. 1992/10. 22-23.
- Halmi Gábor: *A véleményszabadság határai*. Budapest, Atlantis Könyvkiadó, 1994. 110-113., 235., 268-289.
- Halmi Gábor: Közszereplők személyiségvédelme kontra közügyek vitathatósága. *Fundamentum*. 2000/2. 17-32.
- Jobbágyi Gábor: *Személyi jog*. Miskolc, Novotni Kiadó, 1997. 63-71.
- Mavi Viktor: *Az Európa Tanács és az Emberi Jogok*. Kiadja: Imre László. Budapest, 1993. 202-212.
- Merriam Webster's Dictionary of Law*. Szerk.: Linda Pecard Wood, J. D. Springfield, Massachusetts, Merriam Webster Incorporated, 1996. 291-292., 458.
- Mitchell, Ralph: *Az Egyesült Államok Alkotmánya*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995.
- M. O'Neil, Robert (director of the Thomas Jefferson Center for the Protection of Free Expression): Online news sites bring libel law to new era. *Anchorage Daily*. 1998. február 15. 4.
- Nagy Ferenc – Tokaji Géza: *A magyar büntetőjog*. Általános rész. Budapest, Korona Kiadó, 1998. 59-60.
- Neumann Ottó: Lengyel László vádlott lesz? "A bíróságon ki sem kellene nyitnom a számat". *Magyar Hírlap*. 1993. július 31. 3.
- Sólyom László: *A személyi jogok elmélete*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1983.
- Sólyom László: Az emberi jogok az Alkotmánybíróság újabb gyakorlatában. *Világosság*. 1993/1. 22-29.
- Szamel Lajos: Az alkotmányos szabályozás követelménye. *Világosság*. 1988/7. 35-42.
- Szamel Lajos: *Az állampolgári szabadságjogok*. Budapest, 1987. 103.
- "Támadások tüzében kellett dolgozni" Orbán Viktor kormányfő Vasárnap Újságnak adott nyilatkozatának kivonata. *Népszabadság*. 2000. június 19. 8.
- Törő Károly: A közéleti szereplés és a személyiségvédelem, *Magyar Jog*. 1991. ápr.
- Törő Károly: Eszmei kártérítés. *Jogtudományi Közöny*. 1986/10.
- Törő Károly: *Személyiségvédelem a polgári jogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1979.

JEGYZETEK

- ¹ Lásd a 30/1992. (V. 26.) AB határozatot.
- ² A véleményszabadság összetevőiről szóló álláspontokról lásd Halmi Gábor: A véleményszabadság határai c. muve 110-113. o.
- ³ Bovebben lásd a szerző álláspontját A véleményszabadság határai címu könyve 268-289. o., valamint Ádám Antal: A tömegközlés alkotmányi szabadsága c. cikkét in: Acta Humana 1998. 30. sz.
- ⁴ Halmi Gábor: A közügyek vitatásához való jog in: Kritika, 1992. 10. sz.
- ⁵ A libel és a Single publication rule meghatározások a Merriam-Webster Law Dictionary-ból származnak. Eszerint libel: A defamatory statement or representation esp. in the form of written or printed words; specij: a false published statement that injures an individual's reputation (as in business) or otherwise exposes him or her to public contempt. A Single publication rule fogalma pedig: a rule in the law of libel that treats an edition of a print source (as a magazine) as one publication giving rise to one cause of action for libel regardless of how many copies were printed and where they were distributed.

- ⁶ Lásd Robert M. O’Neil: On-line news sites bring libel law to new era c. cikkét in: Anchorage Daily 1998. február 15.
- ⁷ A három bíró álláspontját ismerteti Halmi Gábor: A közszereplők személyiségvédelme kontra közügyek vitathatósága c. cikke in: Fundamentum 2000. 2. sz.
- ⁸ Az itt felsorolt törvényes korlátozási okok közül a bizalmas információk közlésének megakadályozására, illetve a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartására vonatkozó korlátozási lehetőség az Egyezmény egyéb cikkelyeiben nem szerepel.
- ⁹ A sajtó ezen szerepét a Bíróság legbővebben az Observer és Guardian kontra Egyesült Királyság döntés (1991. november 26., A-sorozat 216. sz.) indoklásában fejté ki.
- ¹⁰ Idézet a Castells kontra Spanyolország döntésből (1992. szeptember 23., A-sorozat 218. sz.)
- ¹¹ Az Observer és Guardian kontra Egyesült Királyság elleni ügyében (1991. november 26., A-sorozat 216. sz.) a Bíróság kifejté „a hír olyan múlandó árucikk, amelyet az időmúlás – a nyilvánosságra hozatal akár időleges korlátozása – értékétől és érdekességétől foszt meg.
- ¹² Az egyezmény hiteles angol szövege szerint „*prescribed by law*”
- ¹³ Lásd Halmi Gábor a bevezetőben említett csoportosítását.
- ¹⁴ Lásd Observer és Guardian kontra Egyesült Királyság elleni ügye (1991. november 26., A-sorozat 216. sz.)
- ¹⁵ A Bíróság a Thorgeir Thorgeirson kontra Izland (1992. június 25., A-sorozat 239. sz.) ügyben határozta meg a politikai vita fogalmát. Eszerint politikai vita az, mely az állampolgárok számára egy demokratikus társadalomban, a *döntéshozatali folyamatban való közvetlen vagy közvetett részvételt* jelenti.
- ¹⁶ A Trottel szó jelentése: hülye, félkegyelmű, troli.
- ¹⁷ A magyar Legfelsőbb Bíróság esetjoga alapján akkor tekint egy értékelést kifejezőmódja miatt jogsértőnek, ha a bírálat aránytalanul túlzó, indokolatlanul bántó, lealázó, lekicsinylő (BH 1993/89.). A troli szót feltehetően ezek alapján az osztrák bírák magyar társai is jogsértőnek bírálták volna.
- ¹⁸ A spanyol Btk. 161. cikke szerint „Hat év 1 naptól 12 évig terjedő börtönbüntetéssel büntetendő: 1. Azok, akik súlyosan sértik, hamisan vádolják vagy fenyegetik a kormányt (...)” 162. cikk „Amikor a sértés vagy a fenyegetés az előző cikkben foglaltakhoz képest kisebb súlyú, a bűncselekmény rövid tartamú (hat hónap és egy naptól hat évig terjedő) szabadságvesztéssel büntetendő.
- ¹⁹ Idézet a Lingsens kontra Ausztria ügyből (1986. július 8., A-sorozat 103. sz.)
- ²⁰ Az egyéb közérdekű ügyek körébe tartozónak tekinthetjük a közhivatalnokok tevékenységére vonatkozó kritikákat. A Bíróság a Janowski Lengyelország elleni ügyében (1999. január 21.) hozott ítéletében kimondja, hogy „az elfogadható kritika határai bizonyos esetekben szélesebbek hivatásuk gyakorlásakor a közhivatal viselők számára”. A politikusra érvényes széles tűrőhatár azonban rájuk nem vonatkozik.
- ²¹ Az izlandi Btk. 108. §-a kimondja „Aki köztisztviselőt szid vagy más módon szavakban vagy tettekben sérti, vagy rágalmozó kifejezésekkel illeti feladata ellátása közben vagy feladat ellátása miatt, pénzbüntetéssel vagy három évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel büntetendő. Egy állítás, még ha bizonyított is, pénzbüntetést vonhat maga után, ha azt arcátlan módon tették.
- ²² Az Izlandi Köztársaság 1944. június 17-i alkotmányának 72. cikke kimondja: „Minden embernek joga van gondolatának nyomtatásban való megjelentetésére. Mindamelllett felelősségre vonható miattuk bíróság előtt. A sajtószabadság cenzúrával vagy más módon nem korlátozható.”
- ²³ Lásd a 11. számú lábjegyzetet!
- ²⁴ Az egyezmény 11. kiegészítő jegyzőkönyve eljárásjogi reformot valósított meg a strasbourg-i ítélezésben. Ennek köszönhetően a jelen ügyet a jegyzőkönyv hatálybalépésekor (1998. november 11-én) az új Bíróság Nagykamarája elé utalták.
- ²⁵ Idézet a New York Times v. Sullivan 376 US. 254. döntésből
- ²⁶ Lásd Halmi Gábor: A véleményszabadság határai, Atlantisz 1994. 235. o.
- ²⁷ Alkotmány 31/A. § (1): „A köztársasági elnök személye sérthetetlen; büntetőjogi védelmét külön törvény biztosítja.”
- ²⁸ A köztársasági elnök egyébként az ügy kapcsán kifejtette; „a maga részéről nem igényel több vagy más sérthetlenségi biztosítékot, mint ami bármely más állampolgárt megillet.” (Göncz Árpád álláspontját maga a 48/1991. AB határozat indoklása idézi).
- ²⁹ Lásd A büntető törvénykönyv magyarázata Budapest 1997. Egyébként becsülete a szó polgári jogi értelmében sem lehet másnak, csak embernek. A polgári jogi definíció ugyan külön kezeli a becsületet és

az emberi méltóságot. A becsület védelme az *embert* magatartásától, életminőségétől függően illeti meg. Becsületsértő az értékítélet, tényállítás, ha az az érintett ember társadalmi értékének nem megfelelő. Lásd Törő Károly: Személyiségvédelem a polgári jogban, Budapest, 1979.

- ³⁰ A határozat ezen részében a testület konkrétan is említi a meghatározó strasbourgi döntések közül a Lingens kontra Ausztria (1986), a Castells kontra Spanyolország (1992), az Oberschlick kontra Ausztria (1991) és a Thorgeirson kontra Izland (1992) ügyeket.
- ³¹ Ugyanis az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény 27. § (2) bekezdése értelmében az Alkotmánybíróság határozata mindenkire nézve kötelező.
- ³² Az alperesi érveléssel összecseng Dr. Törő Károly, a Legfelsőbb Bíróság személyiségvédelmi ügyekben ítélező legmeghatározóbb bírójának gondolata, miszerint „aki közszereplést vállal kilép a magánélet köréből, eleve számolnia kell, hogy képmását az újságok közlik, a televízió, a filmszínházak vetítik, hangját a rádió sugározza.” Törő: A közéleti szereplés és a személyiségvédelem in: Magyar Jog 1991. április
- ³³ Lásd Lengyel László véleményét, Magyar Hírlap, 1993. július 31.
- ³⁴ A Hócipó elleni per több tanulással bír, ezért csak ezt elemzem. Egyébként a Kurír – akit annak ellenére, hogy csak másodközlő volt, először perelt a politikus – ismét veszített.
- ³⁵ A PKKB 29. vagy 87. 533./1996/4. számú és a Fővárosi Bíróság, mint másodfokú bíróság 4. Bpf. 23.777/1997/10. számú ítéleteit idézi és elemzi Halmi Gábor a Közszereplők személyiségvédelme kontra közügyek vitathatósága című cikkében in: Fundamentum 2000. 2. sz.
- ³⁶ Miszerint „a becsület csorbítására alkalmas értékítélet kifejező véleménynyilvánítás alkotmányosan nem, ... büntethető”
- ³⁷ A Szabó-ügyről lásd Halmi Gábor u. o.
- ³⁸ Lásd a PKKB 29.P.90.974/1997/12. sz. ügyéről Halmi Gábor bővebb álláspontját. u. o.
- ³⁹ A Szolnoki Városi Bíróság 4.P.20.288/1996/5. számú ítéletének elemzését lásd Halmi Gábor u. o.
- ⁴⁰ A 36/1994. AB határozat értelmében tehát büntetni biztosan nem lehetne. A polgári jogi korlátozás természetesen enyhébb beavatkozásnak minősül, de a tágabb tűrészhatár elve polgári jogi vonatkozásban is érvényes.
- ⁴¹ Az indoklás ezen részei összecsengnek Goldberger József véleményével: „Aki a közszereplés messze világító tógáját magára öltötte, nem panaszkodhat, ha tógája messzire világít. Bemocskolását azonban nem kell eltűnnie.” Lásd Goldberger: Közszereplés és személyiségi jog in: Polgári Jog 1931/3. sz. 134. o.
- ⁴² A PKKB 9.P. 91.059/1995/14. sz. határozatáról lásd Halmi Gábor u. o.
- ⁴³ A Fővárosi Bíróság 47.Pf. 23.888/1998/8. sz. A Mónus-ügyre vonatkozó döntéseket elemzi Halmi Gábor u. o.
- ⁴⁴ A bíróságokról szóló törvény rendelkezései egyébként nem említik a kollégiumi állásfoglalások kötelező voltát (szemben az egykori irányelvekkel és elvi döntésekkel és a mai jogegységi határozatokkal).
- ⁴⁵ A PKKB Pfr. IV. 20.367/2000/4. sz. ítéletet és a másodfokú döntést elemzi Halmi Gábor u. o.
- ⁴⁶ A 36/1994. AB határozat indoklása szerint ugyanis e döntés meghozatalakor maga az Alkotmánybíróság is megvizsgálta az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatát.
- ⁴⁷ Bár szerintem az Alkotmánybíróság 34/1992. (VI. 1.) határozata révén korlátaitól megszabadított nem vagyoni kártérítés jogintézménye képes a megfelelő elégtételre. Ebben a döntésében mondta ki ugyanis a taláros testület azt, hogy amikor a „megragalmazott vagy becsületében sértett személyt annak bizonyítására kényszerítik, hogy a társadalmi életben való részvételének vagy életének elnehezülését utólag o bizonyítsa, alkotmányellenes”. Ma már tehát e nélkül is jogosult a kártérítésre az, akit személyiségi jogában megsértettek.
- ⁴⁸ Orbán Viktor nyilatkozatát lásd Támadások keresztüztében kell dolgoznunk in: Népszabadság 2000. június 19.
- ⁴⁹ Ezt bizonyítja a Worm kontra Ausztria ügy (1997) és a Janowski kontra Lengyelország (1999) eset is.